

IVADAS

Temos **aktualumas**. Individo aktyvumas, kūrybiškumas, apskritai raiška yra svarbus ir asmenybės, ir demokratinės visuomenės raidos veiksnys (M. Barkauskaitė, 2001; A. Gaižutis, 1998; A. Greimas, 1991; V. Kavolis, 1996 ir kiti). Raiškos kokybė bei jos tobulinimas yra ne tik asmeninė, bet ir socialinė, taigi ir pedagoginė problema. Ši raiškos samprata bei požiūris į jos plėtrą pabrėžiamas Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992).

Psichologinėje literatūroje nagrinėjama saviraiška kaip asmens poreikis (A. Maslow, 1954). Tai svarbi žmogaus ypatybė, nes „saviraiška – asmenybės prigimties ir patirties realizavimas veikloje ir elgesyje“ (L. Jovaiša, 1993, p. 265). Tačiau individualybė gali atsiskleisti tik per laisvą saviraišką. Todėl „saviraiškos poreikiui tenkinti reikia savos originalios reiškinių traktuotės, kritiško kitų žmonių veiklos rezultatų įvertinimo“ (A. Suslavičius, G. Valickas, 1999, p.24). Ši patirtis ir gebėjimai yra įgyjami. Taip išskyla saviraiškos plėtotės uždavinys ugdant asmenybę. Kita vertus, realiame gyvenime, ypač meno sferoje egzistuoja, vaizdavimu fiksuojama išraiška. Tai išorinis saviraiškos rezultato fiksavimas. Jis remiasi aplinkoje egzistuojančiomis veiklos rūšimis, formomis, priemonėmis. Todėl pedagoginiame procese akcentuojama ne tik individuali saviraiška, bet ir grupinė raiška. Jos kontekste kinta ir asmens saviraiška. Todėl išskiriama „meninė raiška“, „socialinė kultūrinė raiška“, „muzikinė raiška“ (Bendrosios programos, 2002).

Mokslininkų pabrėžiama, kad raiška iš esmės susijusi pirmiausia su asmens poreikių tenkinimu. „Poreikis yra tai, ko reikia žmogui arba socialinei sistemai pagrįstai funkcionuoti tam tikroje situacijoje. Poreikis – tai nėra vien noras kažką gauti ir turėti, bet jo trūkumas kliudo žmogui ar sistemai vystytis arba tobulėti“ (L. C. Johnson, 2001, p.21). Kita vertus, poreikiui tenkinti reikia atitinkamų aplinkos sąlygų, kurios atitiktų žmogaus veiklos galimybes ir elgsenos bei patirties ypatybes. Tokiu atveju bet koks elgesys turi prasmę, o žmonės, atitinkamai elgdami, išreiškia ir realizuoja poreikius. Be to, poreikis skatina jausmus. Tai rodo, kad tenkindamas poreikius žmogus pats patiria atitinkamą poveikį, lemiantį jo gebėjimus, elgseną, vertybines nuostatas. Šiame procese veikiama ir jį supanti aplinka. Įgyvendinant poreikius išryškėja asmens ir socialinės aplinkos sąveika, kurios dėka keičiasi ir pats žmogus, ir jo aplinka. Ši aplinkybė rodo, kad, viena vertus, žmogui reiškiantis yra svarbu suvokti situacijas, aplinkos, jos kultūros ypatybes, siekti sociokultūrinės integracijos kokybės, ir, kita vertus, jam svarbu įgyti raiškos galimybes, sistemos sampratą, patirtį. Todėl tenka ne tik remtis savo galimybėmis, bet ir laikytis atitinkamų normų, savo raiška įsijungti į jų sistemą, o pasiekimais atitikti

aplinkos kultūros kokybei. Neatsitiktinai ugdymas tiesiogiai siejamas su asmens ir visuomenės gyvenimui būtinų vertybinių nuostatų, bendrųjų gebėjimų ir kompetencijų suteikimu (Švietimo gairės, 2002), o Lietuvos mokykla išipareigoja padėti kiekvienam įgyti šiandieniniam gyvenimui ir ateičiai reikalingą asmeninę, socialinę kultūrinę kompetenciją (Bendrosios programos, 2002). Pedagoginiame procese tai susiję su sociokultūrine raiška, kurią skatina kompetentingas mokytojas.

Kompetencijos pagrindas yra kvalifikacija (M. Barkauskaitė, 2001; B. Bitinas, 2000; L. Jovaiša, 1996; P. Jucevičienė, 2000; R. Laužackas, 2000; K. Pukelis, 1998 ir kiti). Šis požiūris formuoja specialistų rengimo kryptis, akademinio poveikio jų brandai sferas. Tačiau mokytojui svarbu ne tik mokėti kokybiškai dirbti klasėje, bet ir kokybiškai reikštis socialinėje aplinkoje. B. Bitinas akcentuoja, kad „kompetencija – tai, kas sąlygoja gebėjimą įgytą išsilavinimą ir patirtį pritaikyti konkrečiai gyvenimo problemai spręsti“ (B. Bitinas, 2000, p.107). Skatinant moksleivių raišką ir sociokultūrinės kompetencijos plėtrą, svarbu juos išmokyti kurti supančios aplinkos kultūrą, o ne tik ją remtis, būti jos vartotojais. Tai labai svarbi asmenybės nuostata. Pasak A. Greimo, „tautinės kultūros kūrimas suteikia galimybę dalyvauti bendrųjų dvasinių vertybių kūrybos procese“ (A. Greimas, 1991, p.405). Lietuvos švietimo koncepcijoje ir akcentuojama, kad mokykla turėtų padėti asmeniui atsiskleisti socialinėje ir kultūrinėje erdvėje, brandinti ugdytinio kultūrinę savimonę ir nuostatą, kad jis yra ne vien gimtosios kultūros vartotojas, bet ir jos kūrėjas, atsakingas už jos raidą ir identiteto išsaugojimą (1992, p.5). To siekiama remiantis moksleivių „socialine kultūrine raiška“ (Bendrosios programos, 2002, p.341). Ši aplinkybė verčia išskirti sociokultūrinę raišką kaip aktualią moksleivių ugdymo ir mokytojo rengimo nuostatą. Todėl reikia ieškoti būdų, kaip būsimajam pedagogui ne tik įgyti šiuos gebėjimus, patirtį, bet ir išmokti skatinti moksleivių sociokultūrinę raišką.

Vadinasi, būsimajam mokytojui reikia įgyti raiškos akademinėje aplinkoje gebėjimų bei patirties. Jam taip pat svarbu išmokti vertinti raiškos skatinimo veiksnius bei aplinkybes, įprasti sekti jų sistemos kaitą ir įdiegti mokykloje. Todėl svarbios ne tik akademinės studijos, bet ir papildomojo ugdymo formos, kurios yra mažiau varžomos privalomų dalyko pažinimo reikalavimų ir atspindi situacijas, būdingas veiklai socialinėje aplinkoje.

Viena papildomojo ugdymo formų yra studentų meno kolektyvas. Jame vyrauja dėmesys asmens kultūrai, savitam jos tobulinimui, nuolatiniam atnaujinimui, tarsi perkūrimui. Taip meno kolektyve susidaro sąlygos ugdyti studento kultūrą, įgyti sociokultūrinės raiškos ir kompetencijos sampratą. Ji pamokoje ar mokyklos aplinkoje padeda skatinti moksleivių raišką, apskritai

sociokultūrinę kompetenciją. Be to, šiame procese įgyjamos bendradarbiavimui reikalingos asmens savybės, įtvirtinamos atitinkamos nuostatos – visa tai svarbi mokytojų ugdymo sfera (V.Aramavičiūtė, 1998; M. Barkauskaitė, 2001; B. Bitinas, 2000; A. Gaižutis, 1998; L. Jovaiša, 2001; V. Matonis, 2000 ir kiti). Tačiau G. Kvieskienė pastebi, kad „šiandien mokyklose dirbantieji pedagogai nėra pasirengę nei integruoti pilietinės visuomenės problematiką kitų disciplinų ugdymo turinyje, nei plėtoti mokyklos savivaldą, papildomą ugdymą, inicijuoti moksleiviškas organizacijas bei vykdyti projektinę mokyklų veiklą“ (Kvieskienė, 2000, p.46). Todėl meno kolektyvo poveikį turėtume suvokti kaip reikšmingą sąlygą mokytojų ugdymui.

Darbo grupėje reikšmė mokytojui neabejotina, ji įvairiais požiūriais tyrinėta, pirmiausiai kalbant apie bendradarbiavimo patirtį, profesinės veiklos motyvaciją, projektų rengimą ir kitais panašiais aspektais (M. Barkauskaitė, 2001; A. Jacikevičius, 1995; S. Kregždė, 1998 ir kiti). Meno kolektyvo reikšmę rengiant mokytoją nagrinėjo J. Kievišas, poveikį asmenybei tyrė V. Bartusevičius, 1983; V. Jakelaitis, 1985; R. Pečeliūnas, 2001; A. Vyžintas, 1979; V. Žalys, 2000 ir kiti. Tačiau visapusiškas veiklos meno kolektyve poveikis ugdant mokytoją ir ypač tobulinant sociokultūrinę raišką kol kas plačiau nenagrinėtas. Mokslininkų tyrimai rodo, kad veikla meno kolektyve turi įtakos asmenybės, tuo pačiu ir ugdytojo brandai. Vadinasi, veiklą meno kolektyve reiktų įvertinti kaip reikšmingą mokytojo sociokultūrinės raiškos ir kompetencijos tobulinimo būdą.

Bendrojo ugdymo požiūriu studentų meno kolektyvas padeda plėtoti būsimųjų mokytojų kultūrą, aktyvina socializaciją. Tai atitinka bendrojo ugdymo sampratą, kad “svarbiausias meninio ugdymo tikslas – bendroji meninė ir estetinė kompetencija, sudaranti sąlygas moksleiviui prasmingai reikštis, realizuoti savo kūrybinius polinkius, suvokti turtingą praeities ir dabarties meninės ir estetinės raiškos pasaulį, savarankiškai, aktyviai ir veiksmingai dalyvauti visuomenės ir kultūros gyvenime, menu ir grožiu praturtinti savo gyvenimą” (Bendrosios programos, 2002, p.324). Tačiau ši poveikio kryptis asmens meninės kultūros ugdymo nesusieja su profesinio rengimo tikslais. Todėl norėdami pagrįsti meno kolektyvo reikšmę įvairių specialybių būsimiesiems mokytojams, turime atskleisti ir kitokią jo poveikio paskirtį, turime rasti poveikio ypatybių, kurios būtų aktualios visiems pedagogams. Tai pasakytina pirmiausia apie sociokultūrinę raišką ir jos skatinimo sampratą.

Akademinės disciplinų studijos tiesiogiai veikia būsimojo mokytojo kvalifikaciją bei kompetenciją (M. Barkauskaitė, 2001; B. Bitinas, 2000; L. Jovaiša, 2001; A. Juodaitytė, 2002; P. Jucevičienė, 2000; R. Laužackas, 2000; K. Pukelis, 1998 ir kiti), tačiau vien jų nepakanka įgyti patirties, kuri padės

tobulinti moksleivių sociokultūrinę kompetenciją. Kita vertus, meno kolektyve susidaro prielaidos tobulinti būsimųjų mokytojų ir bendruosius gebėjimus, vertybinių nuostatų sistemą, sociokultūrinės raiškos patirtį, ir skatinti sekti jos kaitą, veiksnius, vertinti situacijas, t.y. mokytis skatinti sociokultūrinę raišką. Todėl būsimąjo mokytojo sociokultūrinė raiška studentų meno kolektyve yra aktuali pedagoginė **problema**.

Tyrimo **objektas** – būsimąjo mokytojo ugdymas studentų meno kolektyve (sociokultūrinės raiškos aspektas).

Tyrimo **hipotezė** – studentų meno kolektyve įgyjama sociokultūrinės raiškos patirtis yra mokytojo profesinės sėkmės, jo asmens kultūros ir vertybinių nuostatų formavimosi prielaida.

Tyrimo **tikslas** – išnagrinėti būsimąjo mokytojo sociokultūrinės raiškos studentų meno kolektyve ypatumus ir šios raiškos poveikį tolesnei pedagoginei veiklai.

Darbo **uždaviniai**:

– pagrįsti sociokultūrinės raiškos aktualumą būsimųjų mokytojų ugdymo procese;

– sudaryti mokytojo kompetencijos modelį, kuriame atsiskleistų sociokultūrinės raiškos vaidmuo;

– pagrįsti meno kolektyvą, kaip būsimųjų mokytojų sociokultūrinės raiškos formą, o veiklą jame – kaip tos raiškos ir kompetencijos tobulinimo būdą;

– atskleisti meno kolektyvo galimybes skatinti mokytojo sociokultūrinę raišką atsižvelgiant į jam aktualių vertybinių nuostatų ir gebėjimų raidą;

– išnagrinėti mokytojų profesinės sėkmės prielaidas remiantis meno kolektyve įgyta sociokultūrinės raiškos patirtimi;

– pagrįsti meninės raiškos ir jos skatinimo veiksnių sistemą meno kolektyve;

– pateikti mokytojo sociokultūrinės raiškos ir patirties įgyjamos meno kolektyve vertinimo modelį.

Tyrimo **metodai**

Teoriniai: mokslinės ir metodinės literatūros analizė ir apibendrinimas.

Empiriniai: pokalbiai su buvusiais ir dabartinais meno kolektyvo dalyviais; stebėjimas meno kolektyvo dalyvių veiklos pasiekimų; studentų, būsimųjų mokytojų, buvusių meno kolektyvo dalyvių, Vilniaus ir kitų Lietuvos mokyklų mokytojų anketinės apklausos; kokybinis tyrimas, analizuojant veiklos meno kolektyve aprašymus ir žodines charakteristikas (rašinėliai, pokalbiai); ekspertų vertinimai.

Tyrimo rezultatai apdoroti ir jų analizė atlikta taikant matematinės statistikos metodus. Respondentų imtys buvo sudaromos pasirinkus norimą rezultatų patikimumo lygmenį ir paklaidos didumą remiantis sociologinio ekspe-

rimento planavimo metodika (H. Meffert, 1992). Dalinių (tiriamųjų) imčių nepriklausomumo bendrai imčiai hipotezė buvo tikrinama remiantis Pirsono χ^2 kriterijumi (B. Bitinas, 1998; Ст. Гланец, 1999). Dydžių vidurkius palyginome vienos ir dviejų populiacijų (nepriklausomų ir poromis susietų) t-kriterijumi (Ст. Гланец, 1999). Statistinio apdorojimo procedūras atlikome programų paketu STATISTIKA (V. Sakalauskas, 1998), ir ORIGIN 6.2, duomenų masyvus sukūrėme ir rūšiavome pagal mus dominančius požymius EXCEL XP elektroninėse lentelėse.

Tyrimo teorinis pagrindas

Tyrimas organizuotas pagal Lietuvos švietimo koncepcijos (1992) nuostatas. Norėta optimizuoti mokytojų, kurie ugdys moksleivio kultūrą ir sociokultūrinę kompetenciją bei raišką demokratinės visuomenės mokykloje, rengimą. Remtasi humanistine pedagogika bei asmenybės raidos psichologija (R. I. Arends, 1998; D. L. Barlow, 1985; L. Kohlberg, 1984; Ž. Piaget, 1959; Л. С. Выготский, 1982; A. Greimas, 1991; G. Butkienė, A. Kepalaitė 1996; V. Targamadžė, 1999; R. Žukauskienė, 1996 ir kiti), pagal kognityvinę teoriją asmens kultūros ugdymui būtinu kūrybiškumu, interpretaciniais gebėjimais, mąstymo galimybėmis ir jų tobulinimu (J. I. Goodlad, M. J. Parsons, B. Reimer, A. Smith 2000; A. Hargreaves, 1999; P. Jucevičienė, D. Lepaitė 2000 ir kiti). Akcentuotos meninio ugdymo ypatybės ir poveikis ugdant mokytojus (V. Bartusevičius, 1983; A. Gaizutis, 1998; R. Gudelis, 2001; A. Katinienė, 1988; B. Kuzmickas, 1989; V. Matonis, 2000; A. Piličiauskas, 2002; Z. Rinkevičius, 2002;). Nagrinėtas individualios vertybių sistemos, asmens kultūros tobulinimas (V. Aramavičiūtė, 1998; M. Barkauskaitė, 2001; B. Bitinas, 2000; V. Jakavičius, 1998; L. Jovaiša, 1996; K. Pukelis, 1998; J. Vaitkevičius, 1995 ir kiti). Pabrėžtas poveikio kryptingumas (R. Laužackas, 2000; S. Kregždė, 1998; V. Rajeckas, 1996; T. Tamošiūnas, 1998 ir kiti), pedagogo sociokultūrinė raiška (P. Dalin, H. G. Rolff, B. Kleekamp, 1999; L. C. Johnson, 2001; G. Kvieskienė, 2000).

Atsižvelgiant į šių ir kitų autorių keltas idėjas bei darbus išryškėjo požiūris į šiuolaikišką mokytojų ugdymą, jam aktualią asmens kultūros ugdymo ir profesinio rengimo vienovę. J. Kievišas, kalbėdamas apie muzikos specialistų rengimą, studijas vertina kaip profesiniu požiūriu kryptingą asmens kultūros ugdymą ir pabrėžia, kad “asmens muzikinės kultūros ugdymas ir profesinis rengimas vertintinas kaip vieninga, visybiškai judanti ir visybiškai veikianti bei kintanti sistema. Ši sistemos samprata koreguoja ugdymo organizavimą, valdymą, tiesiogiai veikia specialistų individualią ir jų rengimo kultūros kokybę” (J. Kievišas, 2001, p.7). Tai atitinka demokratinės visuomenės mokykloje integruoto ugdymo sampratą ir paskirtį rengiant žmogų kūrybiškai veik-

lai besimokančioje informacinėje visuomenėje (N. M. Grendstad, 1996; M. Fullan, 1998; B. A. Johansen, A. L. Rathe, J. Rathe, 1999; K. A. Hansen, R. K. Kaufmann, S. Saifer, 1997 ir kiti).

Aptartas požiūris į specialistų ugdymą yra šio darbo teorinis pagrindas. Juo remtasi tiriant mokytojo sociokultūrinę raišką ir vertinant jos plėtrą studentų meno kolektyve.

Tyrimo **organizavimas**

Organizuotas žvalgomasis tyrimas, ugdymo eksperimentas, kokybinis sociokultūrinės raiškos meno kolektyve tyrimas ir ekspertinis tyrimas.

Tyrimo bazė: Vilniaus miesto ir kitų Lietuvos mokyklų mokytojai, mokyklų vadovai, buvę ir dabartiniai VPU dainų ir šokių ansamblio „Šviesa“ dalyviai.

Tyrime dalyvavo 3565 respondentai iš 181 Lietuvos mokyklos, 39 buvę bei 59 dabar dalyvaujantys VPU dainų ir šokių kolektyve „Šviesa“. Darbas atliktas 1999 – 2003 metais.

Pirmasis etapas. Studijuota pedagoginė, psichologinė, filosofinė literatūra, susijusi su mokytojų rengimu. Suformuluota problema, darbo tema, tikslas, uždaviniai. Iškelta darbo hipotezė. 2000 metais atliktas įvadinis žvalgomasis tyrimas; siekta išsiaiškinti, ar siejasi dalyvavimas meno kolektyvuose studijų metu su profesine ir vadybine sėkme baigus studijas. Tyrime dalyvavo respondentai, studijų metais dalyvavę dainų ir šokių ansamblyje „Šviesa“, ir trijų Vilniaus mokyklų mokytojai. Apibendrinus žvalgomojo tyrimo pirmojo etapo rezultatus, buvo sukonkretintas tyrimų objektas, patikslinta hipotezė.

Antrasis etapas. Remiantis įvadiniam žvalgomajame tyrime pastebėtomis mokytojų ugdymo kokybės tendencijomis ir teorinėmis literatūros studijomis sudaryta anketa masinei Lietuvos mokytojų apklausai. Suformuluoti klausimai, kad būtų galima įvertinti nepaskaitinės veiklos įtaką mokytojo profesinei sėkmei bei sociokultūrinei raiškai. Anketa pateikta Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos mokytojams ir jų vadovams (direktoriams, pavaduotojams). Gautos 3565 anketos. Į apklausos tyrimo imtį pateko mokytojai iš 181 įvairaus tipo mokyklos, esančių įvairiose vietovėse. Anketas užpildė 315 mokyklų vadovų (direktorių, jų pavaduotojų).

2000–2002 m. kryptingai organizuota veikla „Šviesos“ kolektyve, sekta studentų branda apklausiant meno kolektyvo dalyvius, nuolat taikomi darbo metodai, skatinantys sociokultūrinę raišką. Buvo aiškinamasi, kokią įtaką meno kolektyvo dalyviams daro veiklos formos įvairinant programas, koncertinę veiklą. Apklausą buvo vykdoma raštu ir trumpų rašinėlių metodu. Padaryti keturi diagnostiniai pūviai. Atliktas meninės raiškos kokybės tyrimas.

Atliktos ir dabartinių ansamblio „Šviesa“ dalyvių anketinės apklausos,

kurių tikslas išsiaiškinti, kokios mokytojo darbui reikalingos asmeninės savybės ugdomos meno kolektyve. Apklausti visi pagrindinės grupės kolektyvo nariai, tarp jų 19 respondentų, kurių studijų programose įtraukti muzikiniai dalykai (būsimieji muzikos, ikimokyklinio ir pradinio ugdymo mokytojai), ir 40 įvairių kitų specialybių būsimųjų mokytojų. Be to, referentinėje grupėje atliktas kokybinis tyrimas, kurio tikslas įvertinti vertybinių orientacijų ir bendrųjų gebėjimų kaitos spartą meno kolektyve, ir šiuo požiūriu palyginti ją su įprastinėmis akademinėmis studijomis. Palyginimui panaudotas nuosekliosios kontrolės būdas.

Trečiasis etapas. Ekspertinis tyrimas. Apklausta specialiai parinktų 15 aukštos kvalifikacijos pedagogų (metodininkų ir ekspertų) grupė, kurioje, greta kitų aukštos kvalifikacijos mokytojų, buvo ir keli dirbantys mokyklose VPU dėstytojai. Pagal sudarytą bendrą ekspertų skalę išnagrinėti studentų vertinimai, ar jie brandūs ir adekvatūs realiam pedagogo darbui.

Atlikta duomenų analizė, apibendrinti tyrimų rezultatai, padarytos išvados ir parašytas darbas.

Teorinis naujumas ir praktinė reikšmė

Tyrimu įrodyta, kad meno kolektyvas papildo pedagogines studijas, ugdydamas būsimajam mokytojui reikalingas sociokultūrinės raiškos ir kompetencijos savybes bei kokybę. Mokytojo sociokultūrinė raiška atskleista išryškinant jos plėtros sferas ir gaires akademinėje aplinkoje.

Teorinė reikšmė ir originalumas: įrodytas akademinės ir sociokultūrinės aplinkos poveikis būsimajam mokytojui; atskleista meno kolektyvo paskirtis skatinant sociokultūrinę raišką; suderinti poveikio sistemos studentui universitete ir meno kolektyve (meninės veiklos ir kolektyvo veiklos) modeliai; parodytas mokytojo kompetencijos sociokultūrinės plėtros skatinimas remiantis formaliojo, neformaliojo ir informального ugdymo sričių ir akademinio, papildomojo bei sociokultūrinio ugdymo formų vienvėde; atskleistas savitas meno kolektyvo poveikis mokytojo sociokultūrinei raiškai remiantis meninės veiklos ir kolektyvo veiklos formų darna.

Praktinė reikšmė: atskleistos galimybės įtraukti meno kolektyvo veiklą ir apskritai papildomojo ugdymo formų sistemą būsimųjų mokytojų rengimui; parodyta, kuo meno kolektyve įgyta patirtis reikšminga profesinei mokytojų ir ugdymo institucijų vadovų veiklos sėkmei; atskleisti mokytojo sociokultūrinės raiškos skatinimo meno kolektyve būdai, padedantys ugdyti asmenybę; išskirta sociokultūrinės raiškos vertinimo rodiklių sistema, atspindinti profesinę mokytojo sėkmę, vertybines nuostatas bei meninę raišką. Mokytojų sociokultūrinė raiška ir su ja besisiejanti profesinė sėkmė ištirta reprezentatyvioje imtyje, todėl pagrindines disertacijos išvadas galima taikyti visiems Lietuvos mokytojams.

Tyrimų rezultatai pristatyti ir panaudoti

Autorė skaitė pranešimus darbo tematika šiose konferencijose: „Lietuvos mėgėjų meninė kūryba amžių sandūroje“. Konferencijų ciklas, skirtas mėgėjų meninės kūrybos 100 - mečiui (2000, Vilnius); „Music a mean of the formation of personality“. International scientific conference (2001, Ryga); „Muzikos mokytojo rengimas šiuolaikinei mokyklai“. Tarptautinė mokslinė konferencija, skirta VPU muzikos specialybės įkūrimo 45 – mečiui (2002, Vilnius).

Sukurta nauja teminė programa „Drobių takas“, kurioje patikrinti deklaruojami repertuaro formavimo principai ir kūrybinių rengimo metodika.

Disertacijos apimtis ir struktūra

Disertacija susideda iš įvado, trijų dalių, išvadų, rekomendacijų, literatūros sąrašo ir priedų. Pagrindinis tekstas – 123 puslapiai, kuriuose pateikiama 18 lentelių ir 17 paveikslų. Literatūros sąrašė 156 pozicijos, papildoma medžiaga išdėstyta 6 prieduose.

Disertacijos turinys

1. SOCIOKULTŪRINĖ RAIŠKA – MOKYTOJŲ UGDYMO PROBLEMA

Pirmąją disertacijos dalį sudaro trys skyriai. Joje pagrindžiama mokytojo sociokultūrinės kompetencijos, kuri atsiskleidžia per sociokultūrinę raišką, vaidmuo mokytojo veikloje. Sociokultūrinė raiška yra neatskirama asmens raiškos ypatybė, jos kokybės prielaida. Asmens raiška susijusi ir su asmeninių poreikių tenkinimu, ir su profesiniais interesais, profesine veikla, todėl jos motyvuose asmeniniai ir socialiniai argumentai tarpusavyje susiję. Nagrinėjant mokytojo sociokultūrinę raišką bei jos skatinimą tikslinga išskirti socialiniu ir profesiniu požiūriu aktualius plėtros aspektus. Pavyzdžiui, V. Matonis akcentuoja, kad labiausiai su mokinių nuostatų ugdymu ir jų meniniais pasiekimais koreliuoja mokytojo gebėjimas pamokų tikslus padaryti kuo artimesnius mokinių interesams ir poreikiams (V. Matonis, 2002). Tokiu būdu į mokytojo sociokultūrinės raiškos sistemą pakliūna dar vienas raiškos subjektas – ugdytinis. Tai patikslina mokytojo asmenybės poziciją, įkvepia norą nesigailėti laiko ir energijos atskleisti savo ir kitų galimybes (K.A. Hansen, R.K. Kaufmann, S. Saifer, 1997). Šis požiūris svarbus ugdant demokratinės visuomenės

narį, skatinant jo sociokultūrinę raišką. Todėl sociokultūrinė raiška yra svarbi mokytojų ugdymo problema.

1.1 skyriuje *Sociokultūrinės raiškos ypatumai* aptariama aktuali mokytojui sociokultūrinė raiška. Ją skatinant svarbu išugdyti poreikį saviugdai. Pasak P.Jucevičienės, „vienas iš svarbiausių formalios švietimo sistemos uždavinių – parengti žmogų kompetentingai saviugdai per visą jo gyvenimą“ (Jucevičienė, 1997, p.33). Šis profesiniu požiūriu aktualus tikslas visada egzistuoja konkrečiomis sąlygomis, tiksliau, universiteto kultūrinėje aplinkoje. Poreikis studijuojant įgyti sociokultūrinės raiškos sampratą, įprasti sekti jos raidą, kokybę, nagrinėti skatinimo veiksnių sistemą tampa viena iš pedagogų ugdymo sąlygų.

Tobulinant mokytojo kompetenciją privalu remtis vertybinių nuostatų ir gebėjimų vienviene bei šios sistemos realizavimo patirtimi (Švietimo gairės, 2002). Demokratinės visuomenės kultūros vertybių sistema formuoja požiūrį, kad mokytojo sociokultūrinė raiška yra neatskiriama jų profesinio rengimo prielaida ir studijų uždavinys. Jos samprata bei skatinimo patirtis padeda realizuoti humanistinės pedagogikos principus, demokratinės visuomenės požiūrį į ugdymą. „Trukdyti asmenybės raiškai, vadinasi, prieštarauti žmogaus prigimčiai, visuomenės kultūros evoliucijai. Kita kalba, kokio turinio, kokios orientacijos bus ši raiška, jos rezultatai. Šie atrodo tinkami, jeigu veikla bus grindžiama dvasinėmis vertybėmis. Tačiau pažintos vertybės, kaip minėta, yra tik sąlyga raiškai. Reikalinga dar ir tam tikra veikimo tų vertybių kontekste patirtis, įpratimas reikštis remiantis jų samprata“ (J. Kievišas, 1997, p.156). Tai pasakytina ir apie moksleivio, ir apie mokytojo sociokultūrinę raišką, apie jo pasirengimą ją skatinti. Vadinasi, dėmesys mokytojo sociokultūrinei raiškai yra šiuolaikinių studijų bruožas ir problema.

1.2 skyriuje *Būsimą mokytojo sociokultūrinę raišką ir kompetencijų tobulinimas* nagrinėjamas mokytojo sociokultūrinės raiškos ir mokytojo kompetencijos santykis. Gebantis savarankiškai veikti žmogus įvertina galimybes, formuluoja tikslus, pasirenka tinkamiausią veikimo strategiją ir vertina gautus rezultatus. Įgyti tokią sociokultūrinės raiškos patirtį, kūrybiško veikimo nuostatas bei gebėjimus mokytojui labai svarbu. Todėl jo veikloje derinasi dalykiniai ir socialiniai raiškos bruožai, kurie implikuoja specialų požiūrį į pedagogo ugdymą.

Louise C.Johnsonas pastebi, kad žmogui visais amžiaus tarpsniais ir ypač mokykloje svarbu išsiugdyti psichofizinę brandą atitinkantį „kompetencijos jausmą“ (L. C. Johnson, 2001). Raiška susijusi su kompetencija, kuri žymi asmens reikšmingumą socialinėje aplinkoje, jo sociokultūrinę integraciją ir galimybes keisti šios aplinkos kultūrą remiantis individualia kultūra (L. Jovaiša, 1993;

R. Adamonienė, 2001). Pedagogą tai įpareigoja skatinti moksleivių sociokultūrinę raišką ir kompetencijos plėtrą, todėl mokytojui svarbu, kuo aiškiau suvokti sociokultūrinės raiškos paskirtį. Tuo labiau, kad sociokultūrinės raiškos reikšmė ir būtinybė ją plėtoti moksleivių ugdymo procese akcentuojama valstybiniuose švietimo dokumentuose (Bendrosios programos, 2002).

Pedagogo rengimo sistemai būdingi tam tikri bendri bruožai, atskleidžiantys skirtingas raiškos sferas. Būsimojo mokytojo raiškos sferos yra akademinis ugdymas, papildomas ugdymas, sociokultūrinis ugdymas. Akademinio ugdymo turinys atsispindi dalykų plane (formalusis ugdymas), meninėje, sportinėje, visuomeninėje veikloje (neformalusis ugdymas) ir renginiuose bei neorganizuoto laisvalaikio įvykiuose (informalus ugdymas). Visa ši veikla formuoja būsimąjį mokytoją, jo kvalifikaciją, kompetenciją ir socialinės integracijos patirtį.

Dabartis mokytojo profesijai kelia iš esmės naujus socialinius, pedagoginius ir dalykinius reikalavimus, vis dažniau mokymas(sis) traktuojamas platesniame kontekste kaip savęs ar kitų ugdymas, kaip socialinės raiškos tobulinimas. Darbas grupėje ir grupinis ugdymas toks pat vertingas kaip ir individuali pažanga. „Probleminis orientavimas švietimo programoje darosi vis svarbesnis, pabrėžiamas teorijos ir praktikos ryšys, suprastas poreikis aktyviai įtraukti į mokymąsi tėvus ir bendruomenę, o mokymosi strategija, kuri vis labiau primena mokymąsi kasdieniniame gyvenime, atrandama iš naujo” (P. Dalin, H.G. Rolff, B. Kleekamp, 1999). Todėl mokytojui svarbus komunikabilumas, bendravimo patirtis. Taip pati mokytojui reikalingos bendrosios pedagoginės ir psichologinės žinios, bendravimo patyrimas, visapusiška (dalykinė, psichologinė, filosofinė, gamtamokslinė) erudicija, aukšta kultūros lygis. Todėl būsimasis mokytojas akademinį studijų metu (arba kitaip rengdamasis būsimajai profesijai) privalo įgyti socialinę ir kultūrinę kompetenciją, ją ugdyti kryptingai ir efektyviai, o nepalikti savieigai.

Atsižvelgiant į tai rengiami nauji studijų planai, organizuojamas kitoks pedagoginis procesas aukštojoje mokykloje. Tai reiškia, kad labiau atsižvelgiama į studentų poreikius ir lūkesčius, susijusius su būsima pedagoge veikla: numatoma daugiau laisvai pasirenkamų kursų, plečiama papildomojo ugdymo sfera, savivalda, sukuriama tolerancijos, pagarbos asmenybei atmosfera (M. Barkauskaitė, 2001). Čia didelės perspektyvos atsiveria aukštosios mokyklos meno kolektyvams, kurie, atsižvelgdami į mokytojo profesijos ypatumus, galėtų sukurti prielaidas, o dar geriau – ieškoti būdų ugdyti tuos būsimojo mokytojo bruožus, kuriems mažesnę įtaką tegali padaryti pagrindinės studijos. Pirmiausia tai pasakytina apie sociokultūrinę raišką ir jos skatinimą aukštojoje mokykloje.

Formaliai vertinant mokytojų visapusišką tinkamumą savo veiklai valstybiniu požiūriu naudojamas kompetencijos apibrėžimo būdas – kvalifikacinės kategorijos. Pedagogų atestacijos nuostatuose teigiama, kad jos suteikiamos atsižvelgiant į tris tarpusavyje susijusias profesinės kompetencijos sritis: bendrąjį humanitarinį ir socialinį, pedagoginį – psichologinį išsilavinimą ir dalykinį pasirengimą. (Pedagogų atestacijos nuostatai, 1998). Studijų ir sistemos poveikio neatitikimas atestacijos nuostatams pasireiškia mokytojui veikiant autentiškoje mokyklos aplinkoje. Todėl numatant ateityje kilsiančias problemas jų rengimui aktualu taikyti modelius, savo esme atitinkančius demokratinės visuomenės kultūros ypatybes ir raidos tendencijas. Viena jų – mokytojo sociokultūrinės raiškos kaip profesinės savirealizacijos skatinimas. Todėl sociokultūrinė raiška, jos samprata bei skatinimo patirtis yra svarbi mokytojo kompetencijų tobulinimo prielaida ir svarbus studijų uždavinys.

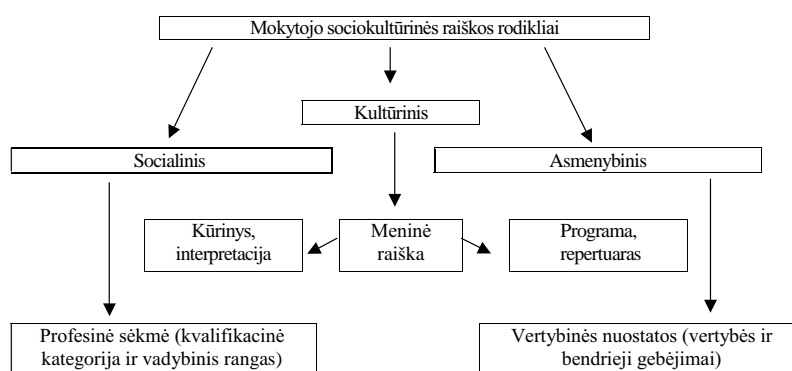
1.3 skyrius *Mokytojo sociokultūrinė raiška ir vertybinės nuostatos* skirtas nagrinėti asmens vertybinių nuostatų sistemai sociokultūrinės raiškos kontekste. Kiekviena asmenybė perima visuomenės, kurioje auga, vertybių sistemą. Vertybės asmenybės lygmeniu jungiamos į sistemas, kurias nusako asmenybės kryptingumo arba asmenybės pozicijos sąvokos (B. Bitinas, 2000) bei asmenybės pozicijos patvarumas, kuris nusako, kiek asmenybė yra autonomiška. Pedagoginiame procese mokytojo apsisprendimas priimamas darant kompromisą, pirmenybę suteikiant arba vertybinėms orientacijoms, arba profesiniams interesams (A. Jacikevičius ir kiti, 1986). Asmens pozicija yra įgytos patirties ir anksčiau susidariusių poreikių pagrindu susiformavęs požiūris į padėtį, kurią jis užima visuomenėje. Vertybinės nuostatos yra mokytojų ugdymo kokybės, o kartu ir sociokultūrinės raiškos rodiklis.

Nemažiau svarbūs ir socialiniai raiškos rodikliai. Mokytojo profesionalumas pasireiškia jo pedagoginėje veikloje remiantis praktine veikla ir socialine raiška. “Mokytojo kultūros turinį sudaro esminiai požiūriai, vertybės, įsitikinimai, įpročiai, prielaidos ir veikimo būdai, kurie būdingi tam tikrai mokytojų grupei arba bendruomenei. Mokytojų kultūra išreiškiama mokytojų mąstymu, kalbėjimu ir veikla“ (A. Hargreaves, 1999, p.223). Daugelis mokslininkų pabrėžia, kad mokytojo sėkminga raiška yra prielaida profesiniam pripažinimui, kvalifikaciniam vertinimui. Tačiau profesinė sėkmė yra svarbi ir asmeniui, ir socialiniu požiūriu, nes plečia galimybes mokytojo sociokultūrinei raiškai ir didina jos įtaką aplinkai. Todėl profesinė sėkmė yra ne tik mokytojo sociokultūrinės raiškos rezultatas, bet ir tos raiškos kokybės rodiklis.

R. Adamonienė, (2001); B.Bitinas, (2000); R. Laužackas, (2000); R. Malinauskas, (1998) ir kiti kompetencijos kokybę sieja su gebėjimų ir vertybinių nuostatų sistemos plėtra. Pavyzdžiui, meno kolektyve tos kokybės galima siekti

skatinant asmens meninę raišką, nes tai apima ne tik meninės kultūros ugdymą, bet ir gebėjimą bendrauti, bendradarbiauti, kurti klimatą grupėje. Tai rodo meno ir meninės veiklos bendriausias funkcijas – organizuojamąją, ugdomąją (estetinio ir dorinio ugdymo prasme), pažintinę ir pramoginę (hedonistinę) (M. C. Караң, 1978). Todėl meninės raiškos plėtra studentų kolektyve kartu yra ir mokytojo sociokultūrinės raiškos bei kompetencijos tobulinimo būdas, o meninės raiškos kokybė – mokytojo sociokultūrinės raiškos rodiklis.

Mokytojo sociokultūrinė raiška ypač svarbi gyvenant sparčiai besikeičiančioje informacinėje visuomenėje. Todėl jis turėtų įgyti tų vertybinių nuostatų, bendrųjų gebėjimų ir kompetencijų, kurios reikalingos profesinei misijai. Taip iškyla poreikis mokėti įvertinti mokytojų sociokultūrinę raišką ir kompetenciją. Literatūros analizė parodė, kad ugdomoji meno kolektyvo įtaka gali būti adekvačiai įvertinta šiais rodikliais: profesine sėkme, vertybinių nuostatų pėrėmimu, o meno kolektyvo specifiškumo požiūriu - menine raiška (1 pav.).

1 pav. Mokytojo sociokultūrinės raiškos vertinimo rodikliai

Darbe aptarti aspektai skirti: socialinei, meninei ir asmenybinei sferoms. Ši sistema turėtų parodyti mokytojo atliekamų vaidmenų tarpusavio sąveiką, nes „socialinis vaidmuo – tai elgesys, kurio iš žmogaus tikimasi, kai jis užima tam tikrą poziciją grupėje“ (Kvieskienė, 2002, p. 11). Taip fiksuojamas sociokultūrinės raiškos formalusis rezultatas, rodantis visuomeninį mokytojo reikšmingumą. Be to, pedagogų ir bendrojo ugdymo įstaigų vadovų atestaciniuose nuostatuose yra suformuluoti reikalavimai, kurie rodo mokytojų ir mokyklų vadovų veiklos kokybines charakteristikas. Tai mokytojų kvalifikacinė kategorija ir vadovų vadybinis rangas. Pastarieji atskleidžia mokytojo profesinę sėkmę.

2. MOKYTOJO SOCIOKULTŪRINĖS RAIŠKOS PRIELAIDOS MENO KOLEKTYVE

Antroje disertacijos dalyje nagrinėjamos meno kolektyvo galimybės skatinti būsimumų mokytojų sociokultūrinę raišką taikant meninių veiksmų sistemą. Joje yra trys skyriai.

2.1 skyriuje *Meninio ugdymo paskirtis studijų sistemoje* meninis ugdymas įvertinamas kaip svarbus asmens ir ypač dvasinių vertybių tobulinimo būdas (A. Gaižutis, 1998; A. Maceina, 1990; V. Matonis, 1991; S. Šalkauskis, 1992 ir kiti). Meninis ugdymas apima emocinę sferą, todėl žadina tobulesnę veiklą, neleidžia tinginiauti sielai. Skatinti visapusišką asmenybės tapsmą – aukštosios mokyklos uždavinys.

Menas neatlieka jokių funkcijų, kol neatsiskleidžia jo komunikacinė prigimtis, o meno kūrinys neinterpretuojamas. Meno kūrinio suvokimą galėtume apibūdinti kaip sociokultūrinių vertybių išgyvenimą praktinių interesų nesaistomame kontekste. Labiau prieinama forma šios vertybės pasiekiamos meno kolektyve, kur studentas, būsimasis mokytojas, pats yra ugdytinio rolėje. Atlikdamas įvairius vaidmenis, t.y. rengdamasis koncertams, konkursams ar dalyvaudamas repeticijose, sąmoningai ar nesąmoningai jis susikuria savotišką būsimosios sociokultūrinės raiškos modelį. Tai gali padėti tinkamai elgtis atsidūrus ugdytojo vietoje. Būtent to siekiama kolektyve, dirbant ir bendraujant grupėje. Kai poveikio tikslais ugdytojas ištraukia į ugdytinio savirealizacijos procesą kaip bendradarbiavimo, veiklos partneris, o ne atvirkščiai, t. y. ne ugdytinis įtraukiamas į ugdytojo savirealizacijos procesą kaip pagalbininkas arba net jo veiklos, "užsakymų" vykdytojas, gaunamas geriausias rezultatas. (J. Kievišas, R. Gaučaitė, 2000). Todėl manoma, kad šios meno kolektyve įgyjamos asmenybės savybės yra būtinos būsimajam mokytojui.

Studento meninės veiklos turinys neatskiriamas nuo asmens vidinio pasaulio, jo raiškos. Tai rodo, kad ji, kaip asmens kultūros komponentas, kartu yra ir svarbus savirealizacijos būdas. Todėl asmens kultūrą keičia ir atitinkamai organizuojamas procesas, ir savito turinio veikla, ir perteikti numatytos žinios. Be to, meno kolektyve žmogus bręsta perimdamas savo tautos vertybes. Patekęs į kitokią aplinką jis mąsto, vertina aplinkybes remdamasis sukaupta patirtimi ir vertybių sistema. Tai įprasmina kolektyvo vaidmenį būsimąjo mokytojo rengimo sistemoje.

2.2 skyrius *Meno kolektyvas - būsimumų mokytojų sociokultūrinės raiškos tobulinimo forma* skirtas nagrinėti kaip meno kolektyvas veikia ir gali veikti žmogų. Čia kolektyvo narys jaučia ir turi gebėti reaguoti į kitą žmogų ir atitinkamai keisti savo santykį su juo. Taip prasiplečia sociokultūrinės raiškos galimybės. Ypač didelės galimybės saviraiškai tautinio meno kolektyve (R. Gu-

delis, 2001; V. Jakelaitis, 1985; L. Jukonienė, 1985 ir kiti), nes tautinio ansamblio žanras kompleksiškas (V. Bartusevičius, 1983; A. Vyžintas, 1979 ir kiti). Tą patį dalyvis gali atsiskleisti įvairiapusiškai – šokti, groti ir dainuoti, jei tik tam turi gabumų ir noro. Ansamblis suteikia erdvę visapusiškai skleisti asmenybei, todėl galima teigti, kad tautinis meno ansamblis yra unikali vieta meninei raiškai ir sklaidai sociokultūrinėje sferoje. Meno kolektyvas padeda bręsti asmens kultūrai, yra būsimojo mokytojo sociokultūrinės raiškos skatinimo forma, paremta menine raiška. Šie argumentai buvo svarbiausi pasirenkant „Šviesos“ meno kolektyvą mūsų tyrimams.

2.3 skyriuje *Būsimojo mokytojo meninės raiškos veiksniai kolektyve* įvertinami raišką skatinantys veiksniai, aptariami kolektyvo nario tikslų ir kolektyvo tikslų santykio problemos. Kad meno kolektyvas egzistuotų, jo dalyviui reikalingi asmeninio pobūdžio motyvai. Svarbiausias jų – galimybė saviraiškai. Meno kolektyvas gyvybingas, kai veikia grindžiama raiška, atsižvelgiant į dalyvio poreikius. Čia reikšmę turi kolektyvo kultūra, aplinka, bendravimo partneriai, bendri viso kolektyvo tikslai.

Meno kolektyve raiška gali būti skatinama atliekant kūrinį, jį interpretuojant, dalyvaujant tam tikrose programose, įsisavinant repertuarą, taip pat remiantis įvairiomis kolektyvo veiklos formomis: konkursais, koncertais, išvykomis į festivalius ir pan. Kita vertus, mėgėjų meninė veikla negali egzistuoti be pasireiškimo visuomenėje formų sistemos, atlikėjų aktyvumo ir repertuaro. Šios formos taip pat turi įtakos dalyvio sociokultūrinei raiškai. Todėl būtina atskleisti veiksmų sistemą meno kolektyve.

Kūrinio interpretavimas. Pagrindinė meno kolektyvo (choro, orkestro, ansamblio) veiklos priemonė reikštis asmenybei yra kūrinys. Todėl kūrinio atlikimas vertintinas kaip į raišką orientuota meninė muzikinė veikla. Atliekant kūrinį dainininkui, muzikantui, šokėjui tenka sutikti su dirigento, vadovo interpretacija, derintis prie kompozitoriaus sumanymų, epochos stiliaus. Kūrinio kokybiškas atlikimas priklausys nuo to, kaip atlikėjas suvoks šiuos dalykus ir kaip jais remdamasis kurs savą kūrinio versiją. Atliekant kūrinį, ne tik dainą, bet ir šokį, vadovui reikia sekti dainininkų kultūros kokybę, raiškos galimybes ir jomis remtis ne tik koncerte, bet ir repetacijų metu. Pačiam atlikėjui pajautos intonacijos, sąskambiai padeda laisviau reikštis, tenkinti poreikius, pajauti savo pažangą. Taip veikla tampa aktuali asmeniniu požiūriu. Neskatinant raiškos bet kokia veikla gali likti kolektyvo nariui neaktuali (J. Kievišas, 2001).

Repeticija. Ugdymas repeticijoje sudaro galimybę asmenybei brandinti estetinį vertybinį santykį su muzikos menu, o per jį su gyvenimu. Naudojant įvairias išraiškos priemones siekiama ir meninių tikslų: tikslios intonacijos,

vokalinių įgūdžių, taisyklingai formuojamo balso ir kt. Meninė veikla yra ne tik svarbus paties kolektyvo meninei brandai, bet ir veikia to kolektyvo narių meninį ugdymą. Į repeticiją galima pažvelgti tarsi į pamokos modelį, nes joje ugdytojas ir ugdytinis bendradarbiaudami siekia vieno tikslo. Tik kolektyvo vadovo ir narių interpretacijų paieškos skatina kūrybiškumą. Interpretacija turi būti ne vien vadovo sumanyta, bet ir dalyvių, tapti sava abiem pusėms. Kitaip tariant, interpretacijoje susilieja ir vadovo, ir atlikėjų skoniam, galimybės ir jausmai. Tik muzikos kūrinį geriausio interpretacijos varianto ieškojimas leidžia išsaugoti muzikos suvokimo pojūčių šviežumą ir betarpiškumą.

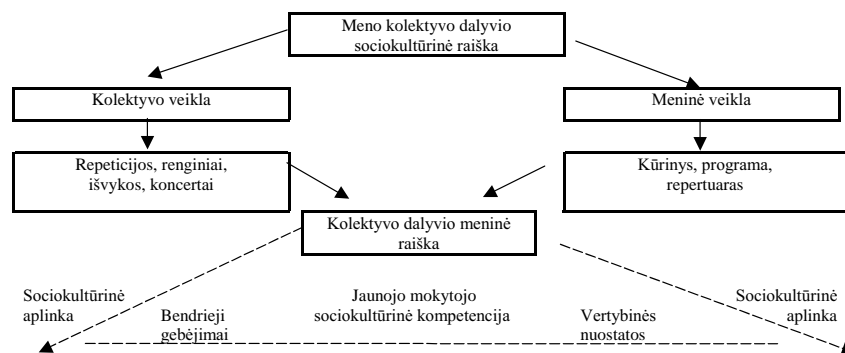
Repeticijose tobulinant kūrinį atlikimą siekiama aiškios frazės, formos pojūčio, vientiso meninės dramaturgijos plano. Meniniam turiniui perteikti nepakanka tik kūrinio muzikinio teksto analizės. Būtina žinoti epochos, kompozitoriaus savitumus, raiškos principus, stiliaus bruožus. Tautinio ansamblio repertuaro pagrindą sudaro harmonizuotos ir išplėtos liaudies dainos. Todėl tautinio ansamblio žanras turi unikalią progą atskleisti tautinio meno žavesį net ir mėgėjui, nes panaudojant žanrų įvairovę per išraiškos formų įvairovę atsiveria papildoma interpretacijos jėga. Tai verčia suvokti visumą, numatyti realizavimo vyksmą. Analogiškai pamokoje taip pat svarbu pajusti emocinio ir prasminio turinio pulsą, jautriai reaguoti į proceso dalyvių emocinį ir intelekto aktyvumą, o svarbiausia – autentiškumą. Tokiu būdu atsiranda galimybė formuoti pedagogines nuostatas, siekti reikšmingų mokytojo profesijai rezultatų, nes meninės kultūros kaita veikia ir bendrosios asmens kultūros kaitą.

Programa. Aptartasis repeticijos poveikis disertacijoje nagrinėjamas analizuojant originalią koncertinę programą „Drobių takas“. Ji yra sukurta konkursui „Kadagys“. Šioje programoje, be muzikinių ir režisūrinių priemonių, įjungiamas ir literatūrinis tekstas, kurį skaito kolektyvo dalyviai. Bendras programos bruožas – ansamblio dalyvių daugiafunkciškumas. Jis ir dainininkas, ir šokėjas, ir muzikantas, ir pasakotojas. Visa programa išlaiko būdingą „Šviesos“ ansamblio repertuarui koloritą.

Repertuaras. Dalyvių muzikinę kultūrą veikia kolektyvo repertuaras. Į ansamblio, kaip ir bet kokio kito meninio kolektyvo, repertuarą galima pažvelgti įvairiais aspektais. Visų pirma, repertuaras vertintinas santykyje su žiūrovu, kuriam jis skiriamas. Kitas svarbus požiūris – repertuaras yra kaip kolektyvo bei vadovų meninės brandos ir profesionalumo vertinimo kriterijus. Rečiau repertuaras įgyja tam tikros specifikos, išskiriančios kolektyvą iš kitų to paties žanro kolektyvų. Ir pagaliau repertuaras veikia patį ansamblio dalyvį – atlikėją, tad analizuotinas jo ugdomasis poveikis. Vienas iš darbo uždavinių buvo įvertinti šį poveikį. Apie repertuaro formavimą įvairiais as-

pektais kalba nemažai autorių. Štai L. Jukonienė pabrėžia kolektyvo vadovo asmenybės ir skonio įtaką repertuarui; J. Kievišas – socialinius, istorinius, kultūrinius motyvus. Kiti autoriai (V. Bartusevičius, 1983; B. Mačikėnas, 1981) pastebi, kad formuojant repertuarą labai svarbu atsižvelgti ir tinkamai išnaudoti kolektyvo dalyvių psichofizines galimybes. Apibendrinant patirtį galima pastebėti, kad repertuaro sudarymui įtaką daro vadovo asmeninis požiūris – noras užimti deramą vietą tarp kolegų (profesinės ambicijos), vadovo sugebėjimai formuluoti ir suvokti kolektyvo strateginius tikslus, jo profesionalumas, sugebėjimas įsigilinti į savo žanrą.

Nemažiau svarbūs repertuaro formavimo principai, besisiejantys su kolektyvo veiklos tikslais. Repertuaras turi būti reikšmingas konkurenciniu požiūriu, specifinį repertuarą galėtų turėti mokomasis kolektyvas ir pan. Parenkant repertuarą svarbūs kolektyvo narių amžius ir jų profesija, kolektyvo specifika, visuomenės tradicijos. Mažiau analizuotas yra repertuaro formavimas pagal kolektyvo narių interesus. Todėl darbe analizuojamas jo poveikis kolektyvo dalyviui. Repertuare svarbu turėti kuo geriau visų ansamblio grupių potencialias galimybes atitinkančių numerių, nes taip bus pasiekti ryškesni meniniai rezultatai ir maksimaliai panaudojami bei tobulinami patys ansambliciai. Kai formuojant repertuarą, atsižvelgiama ne vien į vadovo interesus, o siekiama suderinti vadovo ir kolektyvo nario interesus, atsiranda prielaidos atsiskleisti kolektyvo nario galimybėms, saviraiškos poreikiams (2 pav).

2 pav. Būsimojo mokytojo sociokultūrinė raiška meno kolektyve

Studento tautinio ansamblio, kurio dalyviai yra būsimieji mokytojai, specifikoje užkoduotas meninio veikimo kompleksiskumas ir profesinis angažuotumas. Kūriniai, kurie reikalauja originalių režisūrinių sprendimų, sukuria raiškos erdvę visoms kolektyvo grupėms ir suteikia joms, o tuo pačiu ir individualiems dalyviams deramą rolę visoje sceninėje kompozicijoje. Tie kūriniai ištrina ribas tarp atskirų grupių funkcijų, tuo pačiu skatina neformalų meninį bendravimą, pagyvina tarpusavio santykius ir sudaro prielaidas atlikėjo saviraiškai. Taigi studento raiška meno kolektyve skatinama remiantis kūrinium, jo interpretavimu repeticijoje, koncertine programa ir repertuaru. Sociokultūrinė raiška skatinama kolektyvo veiklos formomis – koncertais, konkursais, dalyvavimu renginiuose ir festivaliuose

Sociokultūrinė raiška meno kolektyve konkretinama remiantis vertybinių nuostatų ir bendrųjų gebėjimų sistema. Repertuaro formavimo principai, kolektyvo veiklos formos, tam tikro specifinio turinio atsiradimas daugiau priklauso nuo keliamų tikslų, negu nuo kolektyvo profesionalumo. Studentų kolektyvo veiklos tiksluose atsiranda kryptingas, profesiskai angažuotas siekis veikti ansamblio dalyvio – būsimą mokytoją – asmenybę, t.y. mokytojo vertybinių nuostatų ir bendrųjų gebėjimų sistemą (Švietimo gairės, 2002). Mokytojo sociokultūrinė raiška yra neatskiriama nuo jo kompetencijos plėtos, specialisto rengimas negali apsiriboti tik specifiniais sociokultūrinės raiškos tobulinimo uždaviniais. Meninė raiška ir jos tobulinimas studentų kolektyve gali skatinti mokytojui svarbią sociokultūrinę raišką. Be to, studentų meno kolektyvai savo veiklos formomis ir principais bei darbo metodika daug kuo imituoja realią meno pamoką. Šiuo požiūriu būsimųjų mokytojų ugdymas studentų meno kolektyve gali turėti meninės, o kartu ir sociokultūrinės raiškos skatinimo galimybes. Jas ir jų efektyvumą tyrimais pagrindėme □iame darbe.

3. MENO KOLEKTYVO ĮTAKA MOKYTOJO BRANDAI

Trečiąją dalį, kurią sudaro trys skyriai, pateikiami duomenys apie mokytojų ir būsimųjų mokytojų sociokultūrinės raiškos kokybę, atsižvelgiant į socialinius (profesinę sėkmę), kultūrinius (meninę raišką) ir asmenybinius (vertybinės nuostatos) aspektus. Pateiktos mokytojų ir mokyklų vadovų profesinės sėkmės sąsajos su praeityje įgyta sociokultūrinės raiškos praktika meno kolektyve. Atliktas eksperimentas, tiesiogiai įrodantis didesnę vertybinių nuostatų ir bendrųjų gebėjimų ugdymo spartą studijuojant ir kartu veikiant meno kolektyve, nei studijose be meninės veiklos. Visas tyrimų planas pateikiamas 1 lentelėje.

Tyrimo planas: struktūra ir apimtis

	Žvalgomasis tyrimas	Studentų sociokultūrinės plėtros tyrimas	Vertybinių orientacijų ir bazinių gebėjimų tyrimas
Eksperimento fazės	„Šviesos“ veteranų tyrimas. Masinis Lietuvos mokytojų tyrimas	Meninės raiškos, bendrųjų gebėjimų ir vertybių kaita meno kolektyve Dalykinių mokytojo bruožų ugdymas meno kolektyve, meninės raiškos tyrimas	Vertybinių orientacijų tyrimas Vertybinių orientacijų ir bendrųjų gebėjimų raidos tyrimas
Tyrimo metodas	Anketinė apklausa, interviu	Anketinė apklausa, interviu Anketinė apklausa	Rašinėlių metodas Anketinė apklausa „Atskiro atvejo“ eksperimentas
Imtis	39 respondentai lyginti su 3 Vilniaus mokyklų 303 mokytojais 181 mokykla, 3535 mokytojai, 315 vadovų	59 meno kolektyvo nariai, lyginti su 3 Vilniaus mokyklų mokytojais 19 „muzikantų“, 40 kitų specialybių ansamblių	80 rašinėlių I–II ir III–IV kursų studentai ansamblių 25 I – II kurso ir 34 III–IV 7 asmenų referentinė grupė
			15 ekspertų grupė

3.1 skyriuje *Ugdymas meno kolektyve – mokytojų profesinės sėkmės prielaida* buvo tirta Lietuvos pedagogų – buvusių meno kolektyvų dalyvių profesinė sėkmė, t.y. įvertintas mokytojų profesinis vaidmuo ir kvalifikacinė kategorija ir mokyklos vadovų socialinis statusas ir vadybinis rangas. Ieškodami Lietuvos mokytojų profesinės sėkmės skirtumų kilmės, analizavome tas asmenybės savybes (vertybines nuostatas ir bendruosius gebėjimus), kurios sudaro pedagogo kompetencijos sociokultūrinį turinį. Šiuo aspektu analizavome ir būsimųjų studentų meno kolektyvo dalyvių meninę brandą.

Lietuvos mokytojų kvalifikacinių kategorijų tyrimų rezultatai pateikiami 2 lentelėje. Iš 3565 (t. y. 6,7% visų respublikos) mokytojų į klausimą, ar studijų metu dalyvavo meno saviveikloje, atsakė 3531 mokytojai, o iš jų teigiamai 1332, neigiamai – 2199.

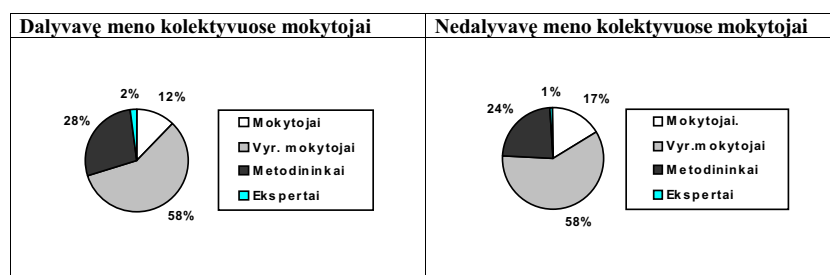
2 lentelė

Duomenys apie Lietuvos mokytojus, jų dalyvavimą meno kolektyvuose studijų metu ir pasiskirstymą pagal kvalifikacines kategorijas

	Tirta (3531)		Dalyvavo meno kolektyvuose (1332)				Nedalyvavo meno kolektyvuose (2199)				Neatsakė
	Mokytojų	Mokyklų	Mokytojų	Vyresniųjų mokytojų.	Mokytojų metodininkų	Mokytojų ekspertų	Mokytojų	Vyresniųjų mokytojų	Mokytojų metodininkų	Mokytojų ekspertų	
Miestai	1098	37	52	242	117	9	108	381	154	6	29
Miesteliai	1530	66	75	348	118	1	187	576	182	8	35
Kaimai	903	78	101	198	25	1	184	305	40	1	48
Iš viso	3531	181	228	788	260	11	479	1262	376	15	112

Palyginus studijų metais dalyvavusių meno kolektyvuose mokytojų kvalifikacinių kategorijų pasiskirstymą su kvalifikacijų pasiskirstymu visoje tirtoje imtyje, remdamiesi Pirsono χ^2 kriterijumi galime teigti, kad jie skirtingai patikimai skiriasi (χ^2 kritinė reikšmė 14,9 išskaičiuotoji 26,0 kai $p < 0,05$), tiksliau – buvę saviveiklininkai sudaro statistiškai nepriklausomą imtį visų apklaustų mokytojų imtyje. Kitaip tariant, buvusių saviveiklininkų yra mažiau su žemesnėmis kvalifikacinėmis kategorijomis ir daugiau – su aukštesnėmis.

Detaliau analizuojant 2 lentelės duomenis pastebime, kad miestų, miestelių ir kaimų indėlis į bendrą Lietuvos mokytojų pasiskirstymą pagal kvalifikacijas labai nevienodas. Miestų mokytojų situacija vaizdžiai atsiskleidžia skritulinėse diagramose (3 pav.).

3 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal kvalifikacines kategorijas miestų mokyklose

Kokybinė skritulinių diagramų sudėtis rodo, kad didžiausias buvusių savi-veiklininkų pranašumas atsiskleidžia įvertinant aukščiausios kvalifikacijos mokytojus (metodininkus ir ekspertus), tarp jų buvusių meno kolektyvų narių yra daugiau, žemiausios kvalifikacijos (mokytojų ir vyresniųjų mokytojų) - daugiau yra tarp nedalyvavusių meno kolektyvų veikloje.

Analogiški tyrimai atlikti tarp tirtų 181 mokyklos vadovų – direktorių ir jų pavadootojų – atskleidė panašius, tik dar ryškesnius skirtumus (3 lentelė).

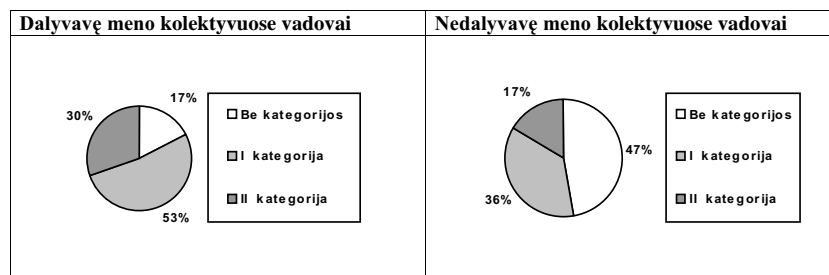
3 lentelė

Duomenys apie Lietuvos mokyklų vadovų vadybinius rangus bei jų dalyvavimą meno kolektyvuose studijų metu

	Tirta (315)		Dalyvavo meno kolektyvuose (139)				Nedalyvavo meno kolektyvuose (176)				Neatsakė
	Vadovų	Mokyklų	Be kategorijos	I vadybinė kategorija.	II vadybinė kategorija.	III vadybinė kategorija.	Be kategorijos	I vadybinė kategorija.	II vadybinė kategorija.	III vadybinė kategorija.	
Miestai	84	37	8	24	14	0	17	13	6	0	2
Miesteliai	125	66	9	33	7	0	20	36	19	1	0
Kaimai	106	78	12	23	4	0	25	31	4	0	7
Iš viso	315	181	29	80	25	0	62	80	29	1	9

□ 315 (t.y. 7,5 % visų Lietuvos mokyklų vadovų) anketas užpildžiusių vadovų (direktorių ir pavadootojų), dalyvavusių meno saviveikloje, buvo 139, o nedalyvavusių – 176.

Palyginus su mokytojų kvalifikacijomis, vadovų kvalifikacinių rangų skirstiniuose pastebimi dar ryškesni skirtumai tarp mokyklų vadovų, studijuojant dalyvavusių meno kolektyvuose ir nedalyvavusių juose. Buvusių meno kolektyvų narių mažiau kategorijos neturi (dalyvavusių saviveikloje 22%, o tarp nebuvusių saviveiklininkų – 36%). I vadybinės kategorijos tarp dalyvavusių buvo 60%, o nedalyvavusių meno saviveikloje – 47%. II kategorijos vadovų tarp buvusių saviveiklininkų buvo 19%, tuo tarpu tarp nedalyvavusių – 17%. Studijų metu dalyvavusių meno kolektyvuose vadybinės kategorijos patikimai aukštesnės (χ^2 kritinė reikšmė 12,8 išskaičiuotoji 21,0 kai $p < 0,05$).

4 pav. Mokyklų vadovų pasiskirstymas pagal vadybinį rangą miestų mokyklose

Skritulinės diagramos (4 pav.) vaizdžiai atskleidžia, kad didžiausi vadybinių kategorijų skirtumai pastebimi tarp miestų mokyklų vadovų be vadybinės kategorijos. Miestuose vadovų be vadybinės kategorijos tarp praeityje buvusių meno kolektyvo narių tėra 17%, tuo tarpu tarp nedalyvavusių meno kolektyve – 47%. I ir II vadybinės kategorijos dalyvavusių meno saviveikloje daugiau. Esminiai, nors ne tokie ryškūs skirtumai buvusių saviveiklininkų naudai pastebimi ir tarp miestelių ir kaimų mokyklų vadovų.

Pastebėti mokytojų kvalifikacijų ir vadovų vadybinių rangų skirtumai rodo, kad tarp dalyvavimų meno kolektyve studijų metais ir profesinės sėkmės yra statistiškai patvirtintas ryšys, t.y. buvę meno kolektyvų nariai yra vidutiniškai aukštesnių kvalifikacinių kategorijų (vadybinių rangų) nei nedalyvavę meno saviveikloje specialistai.

3.2 skyriuje *Asmens meninė raiška studentų meno kolektyve* aptariamami mokytojo sociokultūrinės raiškos studentų meno kolektyve tyrimai, kuriuose buvo aiškinamasi, kaip meninės raiškos kokybė atsiliepia bendrai asmens kultūrai, vertybinių nuostatų formavimuisi, ar palankios buvo meno kolektyvo veiklos formos ir turinys bendrųjų gebėjimų ugdymui.

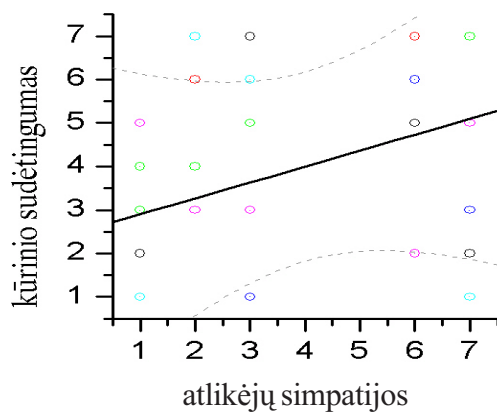
Tiriant meno kolektyvo dalyvių požiūrius į kūrinių muzikinio teksto sudėtingumą vertintas santykis tarp meninės raiškos priemonių, kurias naudoja kompozitorius, siekdamas muzikinio kūrinio įtaigumo, ir subjektyvaus meno kolektyvo narių požiūrio į tas priemones, nes panaudojus sudėtingesnį muzikinių priemonių arsenalą, kūrinį sunkiau atlikti, tai reikalauja daugiau pastangų interpretuojant. Manant, kad atlikėjas taip pat vertina raiškos galimybes ir estetinį bei emocinį muzikinio kūrinio potencialą, reiktų tikėtis, kad jam turėtų būti artimesni kūriniai, kuriuose techninių priemonių ir estetinio rezultato derinys yra optimalus. Ir priešingai, jei atlikėjui rūpėtų greitas ir pastangų nereikalaujantis meninis rezultatas, daugiau simpatijų turėtų susi-

laukti paprastesni, tačiau ir ne tokie įtaigūs kūriniai.

Bazinio meno kolektyvo choro grupės dalyvių buvo prašoma patikimo tvarka surikiuoti ansamblio repertuare esančias dainas. Kūriniai atrinkti įvairūs: nuo sudėtingų, reikalaujančių nemažai intensyvaus darbo ir gero muzikinio pasiruošimo iki paprastų, nesudėtingų per vieną ar dvi repeticijas išmokstamų dainų. Koreliacine analize palyginti apklaustų 28 choristų subjektyvūs vertinimai ir objektyvus, chorvedybos praktika pagrįstas kūrinių surikiavimas. Objektyvaus skirstymo argumentai buvo kūrinių muzikinės kalbos sudėtingumas, ritmo, harmonijos, diapazono ir balsų tesitūros, vokaliųjų sunkumų, diktijos balsų išsidėstymo požiūriu. Visi kūriniai buvo vieno žanro, lietuvių kompozitorių harmonizuotos, išplėtos ar originalios liaudies dainos.

Koreliacijos tarp objektyvios sudėtingumo sekos ir studentų subjektyvių vertinimų koeficientas $r=0,64 \pm 0,12$, t.y. parodo vidutiniškai stiprų ryšį tarp šių sekų (B. Bitinas, 1998). Kolektyvo dalyviai pačius sudėtingiausius kūrinius įrašo į 3 ir 4 vietas. Subjektyvių vertinimų skalėje aukščiausiai yra vidutiniškai sunkūs kūriniai. Kolektyvo dalyviai nesibaimina sudėtingesnės muzikinės kalbos (komplikuotų raiškos priemonių) kūrinių, nors jie ir reikalauja daugiau darbo. Mėgstamiausi kūriniai apdainuoja žmogiškus santykius, meilę tėvynei. Subjektyviai prasčiausiai įvertinta daina neturi ir ypatingos tekstinės bei muzikinės prasmės. Vadinasi, atlikėjai suvokia ir priima *vertybes, slypinčias dainos tekste bei muzikoje*. Tai, kad pačios techniškai sudėtingiausios dainos nebuvo pačios mėgstamiausios, galėtų reikšti, kad techninių priemonių gausa nebesuteikė kūriniumi atitinkamo emocinio krūvio, arba tiesiog nepavyko pasiekti tokio kūrinio atlikimo lygio, kad atsiskleistų visas estetinis turinys. Ir vienas, ir kitas paaiškinimas yra svarūs formuojant repertuarą konkrečiam kolektyvui.

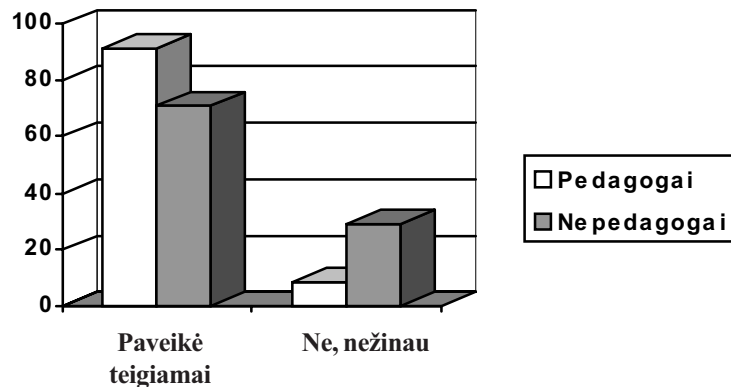
Regresijos tiesė (5 pav.) parodo, kad tarp objektyvių kūrinio sudėtingumo vertinimų (vertikali ašis) ir atlikėjų „simpatijų“ reitingo ryšys nėra vienareikšmis. Visų pirma, atlikėjų vertinimai išsibarsto plačiame diapazone, t.y. nėra vieningos nuomonės apie kūrinius. Vien tik turint kūrinio objektyvaus sudėtingumo kriterijų sunku tiksliai numatyti kūrinio populiarumą tarp atlikėjų. Kaip minėta, kita subjektyvių vertinimų ypatybė – atlikėjai pačius sudėtingiausius ir pačius paprasčiausius kūrinius vertina ne taip kategoriškai kaip specialistai.

5 pav. Santykis tarp subjektyvių kūrinio patrauklumo vertinimų ir objektyvaus kūrinio sudėtingumo (sudėtingiausias ir patraukliausias atitinka „1“ balą. Punktyrais pavaizduoti $p=0,95$ patikimumo lygmenys)

Be to, sprendžiant pagal patikimumo 0,05 lygmens formą, vieningesnės atlikėjų nuomonės susiformuoja būtent skalių viduryje, t.y. vidutinio techninio sudėtingumo kūriniais tenka daugiausia atlikėjų simpatijų. Neabejodami galime teigti, kad tarp muzikinių lavinamųjų tikslų ir asmens meninės raiškos subjektyvių vertinimo kriterijų yra ryšys, kuris atspindi palankų atlikėjų santykį su vertybėmis, slypinčiomis muzikiniame kūrinyje.

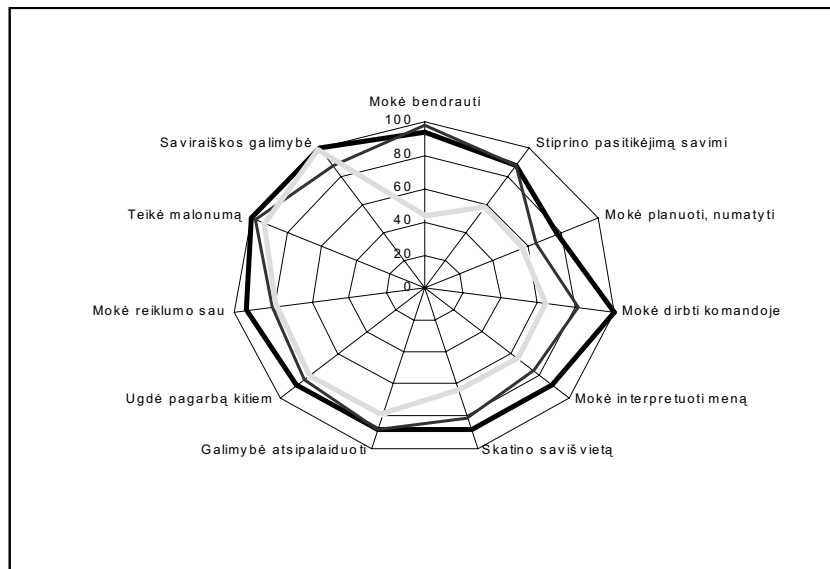
3.3 skyriuje *Meno kolektyvo įtaka asmens vertybinėms nuostatoms ir jų raidai* buvo tiriama charakterizuojant ją sociokultūrinės raiškos ir kompetencijos požymiais. Apklausti buvę ansambliečiai ir atlikti detalesni tyrimai dabartiniame kolektyve. Iš 39 buvusių ansambliečių savo požiūrį į meninės veiklos naudingumą jų dabatinei veiklai pareiškė 17 pedagogų ir 14 nepedagogų (8 neatsakė). Teigiamą meno kolektyvo poveikį jų profesijai pripažino vidutiniškai 91% pedagogų. Buvę ansambliečiai nepedagogai tuos pačius dalykus vertino šiek tiek skeptiškiau: teigiamų atsakymų buvo 71%. Apibendrinti duomenys apie studijų metu buvusios meninės veiklos įtaką jų profesiniams ir asmenybės bruožams atsiskleidžia diagramoje (6 pav.).

6 pav. Buvusių dainų ir šokių ansamblio dalyvių nuomonių apie meninės veiklos įtaką jų vertybinėms nuostatomis pasiskirstymas

Matyt, veikla meno kolektyve tiek funkciniu, tiek metodu požiūriais buvo artimesnė pedagoginei veiklai nei kuriai kitai. Skirtumai tarp šių dviejų grupių (mokytojų ir kitus darbus dirbančių pedagoginio universiteto absolventų, dalyvavusių tautiniame ansamblyje) pagal dviejų populiacijų t-kriterijų lyginant poromis patikimi ($p < 0,01$). Visi buvę ansambliciai pedagogai teigė, kad meninė veikla teikė malonumą, taip pat išmokė dirbti grupėje. Tik į klausimą „Ar dalyvavimas ansamblyje atvėrė saviraiškos ir kūrybos galimybes?“ teigiamai atsakė visi buvę ansambliciai, net ir nepedagogai. Šis tyrimas rodo, kad meninė veikla saviveiklos kolektyve studijų metais didesnę įtaką turėjo dirbantiems pedagogams. Panašiai meno kolektyvo teiktą naudą vertino ir Vilniaus mokytojai, kurie pagal įvairius požymius meno kolektyvo įtaką teigiamai vertino 82 % atvejų. Tirti asmenybės bruožai reikšmingi bet kurios profesijos atstovams, tačiau mokytojo darbe jie yra itin svarbūs, tai suvokia ir patys respondentai. Tokiu būdu teiginys, kad meno kolektyvas teikia galimybę skleisti pedagogo asmenybei, buvo patvirtintas dviem nepriklausomais tyrimais. Į tuos pačius klausimus teigiamai atsakė 76 % dabartinių ansamblicių, todėl galima apibendrinti, kad meno kolektyvo teikta nauda geriau pastebima jau turint pedagoginę patirtį. Visų trijų respondentų grupių (VPU studentų saviveiklininkų, Vilniaus mokytojų buvusių saviveiklininkų ir buvusių „Šviesos“ ansamblicių, nedirbančių pedagoginio darbo) teiginiai apibendrinti diagramoje (7 pav.).

7 pav. Teigiamos meno kolektyvo įtakos jo dalyviui bruožai (vertybės ir gebėjimai), įvertinti Pedagoginio universiteto studentų, dabar dalyvaujančių dainų ir šokių ansamblyje (plona linija), buvusių meno kolektyvų narių, nedirbančių (pilka linija) ir dirbančių (stora linija) pedagogais

Pilka linija pažymėti nedirbančių pedagoginio darbo buvusių ansamblių suminių teigiamų atsakymų procentas kiekvienam klausimui. Pastebime, kad labiausiai vertinama ansamblyje įgyta patirtis, kuri tinka įvairių profesinių interesų žmonėms. Dabartiniai ansamblio „Šviesa“ (plona linija) dalyviai pažymi, kad ansamblyje yra geros galimybės saviraiškai, kūrybiniam veiksmui, savišvietos skatinimui, profesiniam tobulėjimui, gebėjimui dirbti ir bendrauti komandoje. Šios ansamblių išskiriamos galimybės tampa ypač svarbios šiandien, kai tenka perorientuoti ugdymo procesą pagal mokinio interesus. Svarbu, kad būvę ansambliciai, dirbantys pedagoginį darbą, labai panašiai kaip ir studentai vertina galimybę meno kolektyve išmokti dirbti komandoje, reikliau vertinti save, pasitikėti savimi, tobulinti bendravimo kokybę. Tuo tarpu būvę ansambliciai, nedirbantys pedagoginio darbo, labiausiai pabrėžė meno kolektyve teiktą malonumą, galimybę atsipalaiduoti, galimybę saviraiškai, bet nesiejo tų privalumų su savo tiesioginiu darbu. Ansamblyje ugdyta jų patirtis nesiejama su pedagogo profesija ir turi platesnę asmenybę

vertę. Voratinklinėje diagramoje vaizdžiai atsiskleidžia meno kolektyvo poveikio nauda pagal visus analizuotus aspektus: ji sąlyginai proporcinga laužčių aprėpiamoms skritulio ploto dalims. Akivaizdu, kad mažiausią plotą apima laužtė, žyminti buvusių ansamblių nepedagogų atsakymus, o didžiausią mokytojų atsakymus atitinkanti laužtė

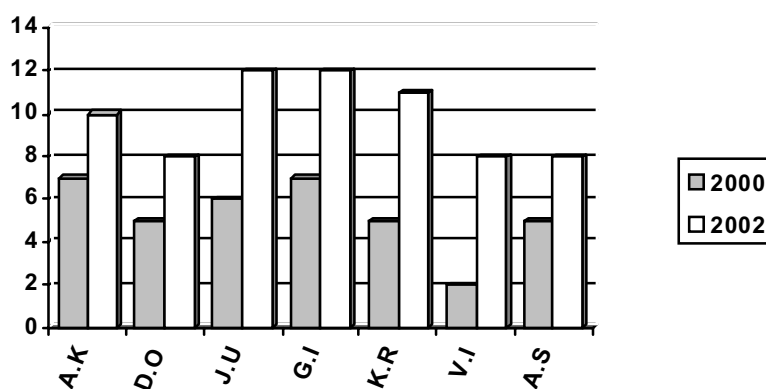
Apibendrinant šį tyrimą pastebėta, kad meninė raiška atlieka būsimojo mokytojo sociokultūrinės raiškos plėtos priemonės funkciją. Be to, patvirtinta, kad dalyvavimas meno kolektyve studijų metu palankiai veikia ir pedagogo asmenybės bruožus, ir profesinio pasirengimo kokybę. Įgyjama patirtis yra naudinga tiek studijuojant, tiek ir dirbant mokykloje, be to, visų specialybių būsimoji mokytojai suvokia meno kolektyvo teikiamą reikšmę asmeninei ir profesinei brandai. Studijuojantieji specialybes, kurių studijų programose yra muzikinių disciplinų, meno kolektyvo įtaką laiko svarbia dalyko studijoms. Tuo tarpu kitų specialybių studentai teigiamą meno kolektyvo įtaką sieja su kitomis pedagogui ir apskritai asmenybei reikalingomis savybėmis. Vadinasi, meno kolektyve skatinama sociokultūrinė raiška, plečiasi jos patirtis ir galimybės, tai turi įtakos saviugdai ir profesinei sėkmei gyvenime.

Pedagoginio tobulėjimo faktui patvirtinti buvo pasitelkti papildomi duomenys apie nedidelės referentinės grupės studentų vertybinių nuostatų ir pedagoginių gebėjimų kaitą. Šios studentės buvo įdėmiau stebimos, sekama jų raiškos raida per dvejus metus, nuo pirmo iki trečio (nuo antro iki ketvirto) kursų. Buvo tiriama, kokias vertybines nuostatas skatina įgyti meninė veikla (repeticijos, programa, kūriniai) ir kolektyvo veikla (dalyvavimas konkursuose, koncertuose, išvykose į festivalius, renginiai). Kokybiniam tyrimui pasirinktos 7 kolektyvo dalyvės.

Referentinės grupės merginos, savo išpūdžius ir pastebėjimus po svarbiausių koncertų išdėstydavo rašinėliuose ir pokalbiuose. Užduotys rašinėliams buvo formuluojamos gana aptakiai, stengiantis neįteigti laukiamų rezultatų. Apibendrinus tirtų studentų vertybinių orientacijų ir bendrųjų gebėjimų raidą per dvejus metus, praleistus meno kolektyve, pastebėjome, kad vidutinis požymių pasireiškimo skaičius rašinėliuose, rašytuose 2000 metais buvo, $5,0 \pm 0,7$, o 2002 m. $9,8 \pm 0,8$ (iš 16 galimų, pagal kuriuos atlikome analizę). Skirtumas pagal dviejų populiacijų t–kriterijų lyginant poromis patikimas su $p < 0,01$, t.y. pastebėtas patikimas vertinamų rodiklių augimas.

Studentų vertybinių nuostatų augimo dinamika akivaizdi, tačiau tvirtinti, kad būtent ansamblis išugdė vertybines nuostatas galima tik tų vertybių atžvilgiu, kurios kitoms akademinės veiklos formoms yra nebūdingos. Tokios tarp vertybinių nuostatų būtų pagarba Lietuvos kultūros tradicijai, pagarba kitų nacijų kultūroms, o tarp gebėjimų – kūrybiškumo ugdymas, bendradarbiavimas ir

darbas grupėje. Kontroliuojamų rodiklių pasireiškimų sumos tyrimo pradžioje (tamsūs stulpeliai) ir pabaigoje (šviesūs stulpeliai) atspindėtos 8 pav.

8 pav. Vertybinių nuostatų pasireiškimų skaičius referentinės grupės rašinėliuose. Pilki stulpeliai – tyrimo pradžia, balti – pabaiga

Tai, kad ne visos tiriamosios grupės merginos į kolektyvą atėjo pirmame kurse, leido panaudoti kokybinio įvertinimo būdą ir nuosekliają kontrolę atskiro atvejo eksperimente (B Bitinas, 1998; K. Kardelis, 2002; V. Martišius, 1999). Taip pavyko kokybiškai atskirti meno kolektyvo poveikio komponentą nuo kitų priežasčių, lėmusių analizuojamų rodiklių augimą, kurių raidą apibūdinome dviem etapais: iki kolektyvo poveikio ir jo metu. Kadangi visos referentinės grupės studentės meno kolektyve praleido po tiek pat laiko, santykinis charakteringų rodiklių prieaugis turėtų būti adekvatus kolektyve įgytai sociokultūrinės raiškos patirčiai. Štai palyginus V.I., dainavusių ansamblyje nuo pirmojo kurso, ir A.S., pradėjusių meninę veiklą trečiojo kurso pradžioje, V.I. rodiklių pasireiškimų prieaugis bemaž dvigubai didesnis. Ta pati tendencija pastebima ir D.O. bei A.K. atvejais (dainavo nuo antro ar trečio kurso), jas palyginus su nuo pirmojo kurso meno kolektyve dalyvavusiomis J.U., G.I. ar K.R. Jei teigtume, kad sociokultūrinę raišką charakterizuojančių požymių pasireiškimų augimo tempai tiek ansamblyje, tiek kitoje aplinkoje nesiskiria, o visais kitais kontroliuojamais požūriais merginų veiklos pobūdis iš esmės nesiskyrė, tai požymių pasireiškimų dažnių prieaugis per dvejus pirmuosius studijų metus, praleistus ne ansamblyje, turėtų nesiskirti nuo prieau-

gio per kitus dvejus metus, praleistus ansamblyje. Tačiau faktiškai: nuo pirmojo kurso iki pirmojo pūvio (t.y. per 1 metus) vidutinis ansamblyje dalyvavusių merginų pasiektas požymių pasireiškimo dažnis yra $5,0 \pm 1,0$, o per dvejus metus ne ansamblyje – tik $5,6 \pm 1,0$ (patikimo skirtumo pagal t–kriterijų nėra). Tuo tarpu po dvejų metų veiklos meno kolektyve skirtumas tarp atitinkamų vidurkių $8,6 \pm 0,66$ ir $10,75 \pm 0,78$ yra 20% didesnis, t.y. sociokultūrinės raiškos rodiklių sumos meno kolektyvo narėms išauga daugiau nei už jo ribų.

Dar akivaizdžiau meno kolektyvo poveikis atsiskleidžia lyginant sociokultūrinės raiškos ir kompetencijos požymių pasireiškimo dažnių augimo spartos tendenciją. Tai įvertiname palygindami rodiklių pasikartojimo dažnių prieaugių per dvejus metus santykį su atitinkamais pasiektais lygiais $S = (N - n) / N$, kur: S- požymių augimo sparta, n- pradinis požymių pasikartojimo dažnis, N-pasiektas požymių pasikartojimo dažnis. Rodiklių augimo sparta per dvejus metus buvo apskaičiuota merginoms, dalyvavusioms meno kolektyve nuo pirmojo kurso, ir palyginta su įsijungusiomis į kolektyvą vėliau, tačiau taip pat per dvejus veiklos meno kolektyve metus. Atitinkami santykių vidurkiai, parodantys požymių pasireiškimo dažnių didėjimų spartą, yra $0,55 \pm 0,07$ ir $0,35 \pm 0,03$, t.y. beveik du kartus didesnis meno kolektyve nei be jo. Minimą faktą traktuojame kaip dėmesio vertą kokybinę tendenciją. Kitaip tariant, galima teigti, kad sociokultūrinės raiškos patirties įgijimo sparta meno kolektyve didesnė, o tuo pačiu ir visa įgyta patirtis per visą studijų trukmę didesnė nei tradicinėse akademinėse studijose (be meno kolektyvo įtakos). Kita vertus, grįžtant prie masinio Lietuvos mokytojų tyrimo verta prisiminti, kad studijų metais buvę meno kolektyvų nariai profesinėje veikloje vidutiniškai buvo pasiekę daugiau nei jų kolegos, nedalyvavę meninėje veikloje, ir tai yra statistiškai patikimai įrodytas faktas. Šis netiesioginis įrodymas galutinai įtikina, jog tirtos merginos savo vertybines nuostatas žymia dalimi ugdė ansamblyje.

Įvairiais nepriklausomais būdais darbe atlikti tyrimai, tiesioginiu ir netiesioginiu įrodymais, kiekybiniais ir kokybiniais metodais patvirtino hipotezę, kad meno kolektyvas skatina būsimojo mokytojo sociokultūrinę raišką ir turi savitos įtakos jo kompetencijai. Kadangi dalis tyrimų apėmė reprezentatyvią Lietuvos mokytojų imtį, daromas išvadas galima ekstrapoliuoti visiems Lietuvos mokytojams. Įrodytas faktas, kad studijų metais meno kolektyvuose dalyvavusių pedagogų profesinė sėkmė didesnė, ji pasireiškia geresniais profesiniais ir vadybiniais rodikliais. Atlikus tyrimus studentų meno kolektyve paaiškėjo, kad visų specialybių būsimoji mokytojai suvokia meno kolektyvo teikiamą naudą asmeninei ir profesinei brandai. Studijuojantieji specialybes, kurių studijų programose yra muzikinių disciplinų, meno kolektyvo įtaką

laiko svarbia dalykiniu požiūriu, tuo tarpu kitų specialybių studentai teigiamą meno kolektyvo įtaką sieja su mokytojo savybėmis, sudarančiomis pedagogo kompetencijos sociokultūrinį turinį. Tai patvirtino ir anksčiau dalyvavę meno kolektyvuose mokytojai. Jie išvelgia palankią įtaką profesinėms savybėms, kurių reikšmingumą aukštai įvertino ir specialiai parinkta ekspertų grupė.

Visa tai pagrindžia meno kolektyvą kaip būsimųjų mokytojų ugdymo formą ir įrodo, kad veiklą jame galima traktuoti ne tik kaip meninio ugdymo, bet ir kaip sociokultūrinės raiškos bei kompetencijos tobulinimo būdą. Atskleista meno kolektyvo kaip mokytojų ugdymo formos paskirtis aukštosios mokyklos ugdymo sistemoje, išskirtas savitas jo poveikis skatinant pedagogo brandą, papildantis formaliąsias akademines studijas. Ugdydamas dvasines vertybes meno kolektyvas plečia jo dalyvių sociokultūrinės raiškos patirtį ir saviugdą sampratą. Nagrinėjant būsimųjų mokytojų studijas konstatuotas nepakankamas dėmesys sociokultūrinei raiškai ir jos plėtrai. „Šviesos“ meno kolektyvo pavyzdžiu galima tvirtinti, kad papildomojo ugdymo kryptingumas sudaro prielaidas būsimųjų mokytojų profesinei brandai. Todėl mokytojų rengimas turėtų būti tobulinamas, grindžiant jį vieninga akademinio papildomojo ir sociokultūrinio ugdymo formų sistema.

IŠVADOS

1. Tyrimas patvirtino hipotezę, kad studentų – būsimųjų mokytojų – sociokultūrinė raiška meno kolektyve yra svarbus veiksnys, lemiantis jų pedagoginės veiklos sėkmę, vertybines nuostatas ir kultūrą.

2. Asmeninės raiškos ir bendrųjų gebėjimų dėmė meno kolektyve sukuria itin palankias sąlygas tobulėti būsimajam mokytojui. Tyrimas atskleidė, kad meno kolektyvas veiklos formomis (koncertais, konkursais, festivaliais) ir meninės raiškos priemonėmis (kūriniais, repertuaru, programomis) teikia reikalingos profesinės patirties, formuoja vertybines nuostatas, tobulina tarpasmeninius santykius, padeda pažinti aplinką ir skatina kūrybiškumą. Paaiškėjo, kad pedagogo kompetencijai augti palankesnis yra kryptingai parinktas repertuaras, atitinkamai sudaryta programa ir koncertavimas, susietas su reikšmingais bendraisiais šalies ar mokyklų sociokultūriniais reiškiniais. Apklausos rezultatai patvirtino, kad meno kolektyve būsimieji pedagogai labiausiai vertina meninę raišką grindžiamą kolektyvo veiklą.

3. Visų specialybių būsimieji mokytojai teigiamai vertina meno kolektyvo reikšmę asmeninei ir profesinei brandai. Jie meno kolektyvo įtaką sieja su pedagogo savybėmis, sudarančiomis jo sociokultūrinės raiškos ir kompetencijos esmę, visų pirma, kūrybiškumu, gebėjimu bendrauti, gebėjimu dirbti grupėje, besiplečiančiu kultūriniu akiračiu. Studentai, kurių studijų progra-

mose yra muzikos disciplinų (muzikos, pradinio ir ikimokyklinio ugdymo specialybių), meno kolektyvo įtaką laiko reikšminga ir muzikos dalykų studijoms. Todėl meno kolektyve įgyjama patirtis ir gebėjimai priskirtini vertinigiems mokytojo bruožams, sudarantiems mokytojo sociokultūrinės raiškos ir kompetencijos pagrindą.

4. Disertacijoje pasiūlytas mokytojo sociokultūrinės raiškos vertinimo modelis apibrėžia pagrindines raiškos sferas. Socialinėje sferoje pasirinktas *mokytojo profesinės sėkmės* rodiklis, kultūrinėje - *meninė raiška*, asmenybinėje - *vertybinės nuostatos*. Remiantis šiuo modeliu vertinama poveikio studentui sistema universitete (formaliojo, neformaliojo ir informального ugdymo srityse bei akademinio, papildomojo ir sociokultūrinio ugdymo formose) ir meno kolektyve (kolektyvo veiklos formose ir meninėje veikloje).

5. Nustatytas mokytojų ir ugdymo institucijų vadovų veiklos sėkmės ryšys su studentiška meno kolektyve įgyta bendravimo, bendradarbiavimo ir sociokultūrinės raiškos patirtimi. Statistiškai patikimai patvirtinta, kad meno kolektyvuose dalyvavusių respondentų socialinės integracijos kokybė, išreikšta mokytojų kvalifikacinėmis kategorijomis ir vadovų vadybiniais rangais, yra aukštesnė.

6. Dalyvaudami meno kolektyve studentai įgyja patirties, kuria grindžiamos mokytojo bazinės kompetencijos. Apklausoje mokytojai teigė, kad meno kolektyve įgyta sociokultūrinės raiškos patirtis padeda priimti sprendimus, reguliuoti konfliktus, dirbti grupėje, derinti skirtingas nuomones ir tradicijas, kritiškai vertinti informaciją, profesiskai tobulėti. Meno kolektyve ne tik perimamos vertybės, būdingos meno kolektyvo veiklai (pagarba Lietuvos kultūros tradicijai ir kultūrų įvairovei), bet ir išugdomi bendrieji studentų gebėjimai, kurie akademinėse studijose nepakankamai akcentuojami (darbo komandoje įgūdžiai, bendradarbiavimo patirtis). Pasitelkiant nuosekliosios kontrolės būdą kokybiniu tyrimu įrodyta, kad vertybių ir gebėjimų ugdymas meno kolektyve yra spartesnis negu už jo ribų.

REKOMENDACIJOS

1. Studentų meno kolektyve taikant pasiūlytą profesiniu požiūriu orientuotą meninės veiklos ir kolektyvo veiklos poveikio sistemą, skatinama sociokultūrinė būsimųjų mokytojų raiška, todėl didėja jo ugdomoji vertė. Tobulinant mokytojų rengimą svarbu panaudoti ne tik mokymo resursais grindžiamą įtaką būsimojo mokytojo brandai, bet ir bendrą universiteto ir apskritai studento aplinkos kultūrą. Papildomas ugdymas – mūsų atveju studentų meno kolektyve – privalo užimti vietą, adekvačią potencialiai mokytojų sociokultūrinės raiškos ir kompetencijos plėtrai. Todėl siūloma darbą studentų meno

kolektyvuose traktuoti kaip pedagoginį, jį atitinkamai kvalifikuoti ir koordinuoti.

2. Tautinis meno ansamblis, atstovaudamas kompleksiniam žanrui, teikdamas muzikinių, vokaliųjų, choreografinių ir instrumentinių galimybių, siejasi su kultūrinėmis tautos tradicijomis ir popamokinio darbo bendrojo lavinimo mokyklose specifika. Todėl jis galėtų būti naudojamas meno specialybių mokytojų praktikai, projektų rengimui, liaudies muzikos pratyboms.

3. Nagrinėjant būsimųjų mokytojų sociokultūrinės raiškos raidą studentų meno kolektyve pastebėtos palankios asmenybinės ir profesinės brandos tendencijos. Todėl tyrimo rezultatais galima remtis skatinant moksleivių raišką bendrojo lavinimo mokyklose, rengiant kitų, nepedagoginių profesijų specialistus, androgogikoje. Palankus meno kolektyvo poveikis bendriesiems asmenybės bruožams, vertybinėms nuostatomis ir apskritai kultūriniam akiračiui atveria galimybes plačiau naudoti darbo išvadas, rodo jų perspektyvumą, tad reikalauja tolesnių tyrimų.

Future Teachers' Sociocultural Expression in Artistic Groups

Summary

The thematic importance. A peculiarity of a democratic society is that its members constantly undergo external promotion and can express themselves on the basis of their interests or likes. Such circumstances are a factor influencing human maturity as well as personality development, especially in the spheres of cultural quality and cultural attribution. The process and results of self-expression can either gain more importance for the individual himself/herself or for the surrounding social environment and culture. It often happens that the above two dimensions coincide. Therefore, an individual's activity, creativity and self-expression in general also mean an important factor forming both the personality and the democratic society. It is mostly valid when speaking about human expression as a precondition for cultural acquisition, realisation and continuation that are individually and socially significant. For the above reasons, the quality of human expression and the goals to improve it are not only a personal, but also a social and pedagogical issue. Such understanding of expression and attitudes toward its development are stressed in the Lithuanian National Concept of Education.

In related literature, self-expression has been defined as the essential human need standing on the top of the scale of human interests (A. Maslow,

1954). It is a significant human peculiarity, as self-expression is realisation of human nature and experience through one's activities and behaviour. Despite this fact, the individual human nature can only be released by way of free self-expression, as satisfaction of the need for self-expression requires original individual treatment of phenomena as well as critical evaluation of results of other individuals' activities. Experience and abilities of this kind can be acquired. Therefore, the need for developing self-expression becomes a precondition and objective of personality development. On the other hand, a pedagogical process not only embraces self-expression. It also includes group-expression. In the context of group expression, individual self-expression has to undergo changes, as well. Therefore, expression types as "artistic expression", "sociocultural expression" and "musical expression" have been distinguished (The Lithuanian National Curriculum).

Obviously, the deep-level essence of expression is primarily related to satisfaction of human needs. On the other hand, in order to satisfy one's needs, there arises a necessity for appropriate environmental conditions compatible with human activity possibilities as well as with behavioural and experience peculiarities. In addition, the need evokes feelings. These facts indicate that a human being performs comprehensive self-expression while satisfying his/her needs and simultaneously experiencing respective impact from the environment himself/herself. This means that, while satisfying personal needs, one should not only appeal to the existing possibilities, but also keep to certain norms and incorporate one's self-expression into the normative system. The results of human self-expression should fit the cultural quality of the surrounding environment. It is not accidental that education is directly associated with provision of evaluative attitudes, general competencies and abilities inseparable for their necessity from individual and social life (Lithuanian Education Guidelines, 2002). In the educational process, the above-mentioned goals are connected with sociocultural expression promoted by a competent teacher.

The basis of competence is qualification (B. Bitinas, 2000; M. Barkauskaitė, 2001; L. Jovaiša, 2001; K. Pukelis, 1998; R. Laužackas, 2000 etc.). Such an attitude is a disclosure of specialist training directions and spheres of academic impact on their maturity. But the teacher should not only be able to provide teaching of good quality in class, but also to express oneself in the social environment. B. Bitinas stresses that "Competence is the factor determining the ability to use the personal education and experience gained for solving life's particular problems" (B. Bitinas, 2000). A teacher's competence is manifested while working with trainees of diverse age and maturity groups. Yet it is important, while promoting the learners' expression and sociocultural

competence development, that they learn to create the culture of the immediate environment, not only to use it or to refer to it. The above attitude has crucial importance for a personality. It is a goal to be achieved on the basis of schoolchildren's "sociocultural expression" (The Lithuanian National Curriculum). This circumstance makes us distinguish sociocultural expression as a significant factor of learner personality development and teacher training.

A future teacher needs to acquire skills and experience related to self-expression in academic surroundings. He/she should also know how to evaluate factors and circumstances of promoting expression. The future teacher should also get used to observations of changes in the system of such factors and transfer such abilities to school. This proves the importance of not only academic studies, but also forms of extracurricular education, which are less limited by standard subject knowledge requirements and include situations peculiar of social environment activities. One of the forms making the extracurricular education system is a student artistic group. Such a group can be characterised by dominating attention for personal culture, unique development of that culture and its constant renewal, as if it were recreated anew. This way an artistic group can provide conditions for the students' cultural development, as well as acquisition of the sociocultural expression and competence understanding, which becomes the guideline while promoting the learners' self-expression and general sociocultural competence at school or class environment. Besides, this process gives acquisition of personality traits necessary for co-operation. During this process, the related attitudes are tested. And all of that is an important sphere of teacher education. But pedagogues working at contemporary schools are not ready for either integration of civic society issues into the contents of other school subjects (education spheres) or developing school autonomy, extracurricular education, initiation of learner associations and performing project activities at school. Therefore, the influence of an artistic group should be understood as a significant factor for teacher training.

The impact of an artistic group in teacher training and, especially, in sociocultural expression development has not yet been deeply researched. From the point of view of general education, a student artistic group helps develop future teachers' culture and activates the process of socialisation. But the direction of such impact does not provide connections between developing an individual's culture and the objectives of vocational training. For this reason, in order to prove the significance of an artistic group for future teachers of various school subjects, we should disclose another objective of artistic group impact and find common peculiarities of artistic group impact that could be of importance for all the educators. This is primarily connected with sociocul-

tural expression and the concept of its development.

Academic subject-related studies have direct influence on a future teacher's qualification and competence, but they lack the possibility to widen personal experience, which is significant in school environment and can be employed for developing schoolchildren's sociocultural competence. An artistic group gives preconditions for development of future teacher's specific and general abilities, the system of evaluative attitudes and experience in sociocultural expression. It also provides conditions to promote observation of changes and factors in such expression and to evaluate the existing situations, i. e. to learn promotion of sociocultural expression. Therefore, a future teacher's sociocultural expression in an artistic group of students is a significant educational **problem** to be analysed.

The **object** of the research is a future teacher's sociocultural expression and its promotion in an artistic group of students.

The **hypothesis** of the research: sociocultural expression acquired in an academic artistic group is a condition of the teacher's professional achievements and development of personal culture as well as formation of evaluative attitudes.

The **aim** of the research is to investigate the peculiarities of future teachers' sociocultural expression in an academic artistic group and the remaining impact expression on the teachers' future educational activities.

The **objectives** of the work:

to prove the significance of sociocultural expression in the process of teacher training;

to compose a teacher's competence model, which would disclose the role of sociocultural expression;

to prove that belonging to an artistic group is a form of future teacher's sociocultural expression, and activities in the artistic group are a way of expression and competence improvement;

to disclose the possibilities of an artistic group to promote teachers' sociocultural expression with respect to the evaluative attitudes and abilities important for the teachers;

to examine preconditions for teachers' professional achievements with respect to experience in sociocultural expression acquired in an artistic group;

to provide a scientific basis for the system of artistic expression and factors of its promotion in an artistic group;

to provide a model of a teacher's sociocultural expression and experience acquired in an artistic group.

Research methods: discussions with the present and former participants of an artistic group; observation of success and achievements of artistic group members; questioning students, future teachers, former artistic group members and teachers working at schools in Vilnius and elsewhere in Lithuania; qualitative analysis of written and verbal characteristics of activities in an artistic group (essays and interviews); evaluations by experts.

Contents of the work. The dissertation proves the significance of an educator's sociocultural competence, which is disclosed through sociocultural expression, in specific teaching-related and common social activities. Sociocultural expression is an inseparable feature of individual expression in the surrounding social environment and a precondition of its quality. Individual expression cannot be separated from satisfaction of individual needs or from professional activities; therefore, it is not accidental that personal and social arguments are in interaction when speaking about expression motives.

In order to check the hypothesis of the work, we have carried out research involving teachers who work at schools of Vilnius and other Lithuanian schools, school principals, former and present participants of Vilnius Pedagogical University Dance and Song Ensemble. 3565 respondents from 181 Lithuanian schools as well as 39 former and 59 present participants of the Vilnius Pedagogical University song and dance group "Ąviesa" took part in the research. The work was carried out in 1999-2003.

By using diverse non-related ways of research (direct and indirect evidence, qualitative and quantitative methods), the work proves the hypothesis that an artistic group is a factor promoting a future teacher's sociocultural expression and thus gives unique influence on his/her competence. As part of the investigations included a sufficient number of Lithuanian teachers, the conclusions drawn from the work could be extrapolated for all the Lithuanian teachers. It is a proven fact that teachers who have participated in artistic groups during their studies have higher professional achievements and success that is firstly manifested through their credibly higher professional and management index.

In order to disclose the reasons of such differences, thorough investigations were carried out in an experimental amateur artistic group. The investigations indicate that future teachers of all subjects understand the significance of an artistic group for their personal and professional maturation. Those studying the subjects whose curricula include musical subjects treat the impact of the artistic group as significant for speciality studies. Meanwhile, students of other specialities stress a different impact of an artistic group. They are inclined to relate it with different individual features of a pedagogue (those

constituting sociocultural contents of a teacher's competence), and not so much with personal speciality subject readiness. Teachers having formerly participated in artistic groups understand the positive impact the participation has provided for their professional qualities, which have been as well highly estimated by a specially assembled group of experts.

The theoretical value of the work lies in the conclusions proving that an artistic group is a form of educating future teachers. They indicate that activities in an artistic group can be treated not only as a way of artistic education, but also as a way of developing sociocultural expression and competence. The work discloses the mission of an artistic group as a factor of teacher education in the higher education system. The dissertation distinguishes unique influence and peculiarities of such groups in promoting teacher maturation and additional formal academic studies. When investigating teacher training, especially its quality in relation with the goals of specialists' academic education, we should state a lack of sociocultural expression and competence development in the existing traditional system of teacher training.

Teacher training should be based on a unified system of academic, extracurricular sociocultural education forms, with respect to attribution of adequate functions of teacher education to these forms and adequate evaluation of their impact as well as application of efficient activity forms in the academic environment.

The analysis of the research results is a proof that participation of future teachers of all the subjects in artistic groups can be approached as a significant way of sociocultural expression in university education. Besides, by unique realisation of spiritual values, an artistic group expands its members' experience related to sociocultural expression as well as their understanding of self-development (while helping to study personality development). Using the example of an academic artistic group, one can say that directedness of sociocultural education in extracurricular teacher training activities provides conditions not only for the future teachers' sociocultural, but also for professional development. A teacher's sociocultural expression, as a way of education, has been disclosed by highlighting the spheres of its development and the guidelines in the academic environment.

The practical importance of the investigation results lies in the disclosure of possibilities to match the activities of an artistic group and the system of extracurricular education forms in general with training of future teachers. The work indicates how experience gained in an artistic group can be significant for professional success of teachers and educational institution principals. It also discloses the ways of promoting a teacher's sociocultural expres-

sion in an artistic group that help develop a personality. The dissertation also presents a system of sociocultural expression evaluation criteria. Such a system reflects professional achievements and success of a teacher, evaluative attitudes and artistic expression.

CONCLUSIONS:

1. The scientific investigation proves the hypothesis that sociocultural expression of students – future teachers – in an artistic group is a considerable factor influencing the formation of their pedagogical position and conditioning success of pedagogical activities, pedagogical values and culture at certain moments.

2. The research discloses the fact that an artistic group provides a future teacher with professionally important experience through its activity forms and principles. The harmony of individual expression and seeking to achieve general abilities, which functions in the background of emotional elation, can create special and very favourable conditions for development of evaluative attitudes important for teachers. A unique result of activities in an artistic group is sociocultural manifestation important for a future teacher's competence and inspired by both artistic activity forms (such as musical compositions, programmes and the repertoire) and the activities of the group: rehearsal meetings, concert activities and concert tours. A vast majority of future teachers participating in artistic groups attribute the utmost priority to the educational and upbringing impact of their groups. This is manifested through their attitudes towards musical compositions and their interpretation.

3. It emerged during the research that future teachers of all the school subjects understand the significance of an artistic group for their individual and professional maturity. Those studying the subjects whose curricula include musical subjects treat the impact of the artistic group as significant for speciality studies, while students of other specialities relate the positive impact of an artistic group with a teacher's qualities constituting the essence of his/her sociocultural expression and competence. Those primarily include creativity, communicability, the ability to work in team and the expansion of the cultural outlook. Therefore, we can make a conclusion that the qualities and abilities acquired in an artistic group belong to valuable professional features of a teacher that form the basis for the teacher's sociocultural expression and competence.

4. The model of evaluating a teacher's sociocultural expression reflects the means, relationships and results of such expression. The key criteria of this

model include a teacher's professional achievements and success, artistic expression and evaluative attitudes. On the basis of this model, the system of artistic activities and group activities on a student as well as the system of formal, non-formal and informal education spheres, the system of extracurricular and sociocultural education are evaluated.

5. The research shows that professional success of teachers and educational institution principals is related with experience in communication, cooperation and sociocultural expression gained in an academic artistic group.

6. The research results indicate that while participating in artistic groups, the students developed their abilities that are key for the basic competencies of teachers. The majority of the teachers notice that experience in sociocultural expression acquired in an artistic group is helpful in decision making, conflict solving, the ability to work in team, the ability to live in a multicultural society, to act in the environment of diverse opinions and traditions, the ability to make critical evaluations of spreading information, the seek for professional perfection and personality development. The research indicates that all the activity of an artistic group are influential on the artistic group members' evaluative orientations. Those forms are factors transforming interpersonal relations, stimulating the wish to know one's environment and promoting creativity. We can see from the research that not only the students' general abilities are developed while they acquire the values typical of specific educational impact of an artistic group (such as respect for the Lithuanian cultural traditions, the wish to foster and transfer them to the others, respect for the European culture and the global cultural diversity), but also abilities are acquired, which have no favourable conditions to be developed in the academic studies (work in team skills, communication and co-operation skills, setting common goals, etc.). We notice that development of the above values and abilities is much more prominent within an artistic group than beyond its limits.

Publikacijos disertacijos tema:

- Kisielytė – Sadauskienė J. Veikla meno kolektyve – mokytojų kompetencijos augimo prielaida // *Pedagogika*. T. 49, Vilnius, 2001, p.113 – 123.
- Kievišas J., Kisielytė – Sadauskienė J. Mokytojų profesinio rengimo galimybės studentų meno kolektyve // *Pedagogika*. T. 63. (priimta spaudai).
- Kisielytė – Sadauskienė J. Meno kolektyvo reikšmė ugdant pedagoga // *Tiltai*. Nr. 1 (27) Klaipėda, 2003 (priimta spaudai).
- Kisielytė – Sadauskienė J. Artistic activities in the study process as an agent of professional development // International scientific conference „Music as a mean of the formation of personality“. Ryga, 2001, p. 274.

Jolanta Kisielytė - Sadauskienė
BŪSIMOJO MOKYTOJO SOCIOKULTŪRINĖ RAIŠKA MENO KOLEKTYVE

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, edukologija (07 S)

Tir. 70 egz. 2,5 sp. l. Užsak. Nr. 03-032
Išleido Vilniaus pedagoginis universitetas, Studentų g. 39, LT-2004 Vilnius
Maketavo ir spausdino VPU leidykla, T. Ševčenkos g. 31, LT-2009 Vilnius
Kaina sutartinė